

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

УДК 94 (477)

Андрій Подорван

МАКСАКІВСЬКИЙ МОНАСТИР — ДО ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ

У статті досліджується історія заснування Максаківського монастиря, події суспільно-політичного життя, які мали безпосередній вплив на його появу.

Ключові слова: Максаківський монастир, Трубчевський монастир, православ'я, Поляновський мирний договір, Адам Кисіль.

У першій половині XVII століття Чернігово-Сіверщина неодноразово ставала ареною протистояння Речі Посполитої та Московського царства. Політична та збройна боротьба між двома державами наклала відбиток на формування соціально-економічних особливостей та суспільно-політичного устрою. Яскравим прикладом такого впливу став розвиток церковних відносин на Чернігово-Сіверських землях.

Після укладення Деулінського перемир'я у грудні 1618 р. до складу Речі Посполитої відійшла значна частина Сіверщини¹. Перед коронним урядом поставав цілий ряд досить складних завдань, без вирішення яких про закріплення приєднаних територій у складі Польсько-Литовської держави не могло бути й мови. Одним з таких завдань було й питання перебудови на сіверських землях церковних відносин². Зрозуміло, що Річ Посполита не була зацікавлена в панівному становищі на чернігово-сіверських землях православної церкви. Натомість, король Сигизмунд III та адміністратор цих територій його син Владислав Ваза приділяли значну увагу створенню умов для діяльності тут католицької та уніатської церков³.

Водночас абсолютна більшість населення залишалася вірною православному віросповіданню всупереч урядовій політиці, яка до початку Смоленської війни у 1632 р. була досить жорсткою.

Підтримка з боку уряду католицьких орденів на Чернігово-Сіверщині тривала і після утворення у 1633–1635 роках Чернігівського воєводства. Однак загалом після Смоленської війни ситуація православних громад на цих землях почала покращуватися. Цьому сприяли як зміна ставлення центральної влади до православної церкви в цілому, так і прибуття на Чернігово-Сіверщину значної кількості православної шляхти, яка отримала тут земельні володіння за заслуги у Смоленській війні⁴. Це проявилось, зокрема, і в інструкції сеймику Чернігівського воєводства у 1646 році, коли київському каштеляну А. Кисілю та його прихильникам вдалося включити до інструкції пункт на захист «грецької релігії», незважаючи на досить сильні позиції католицької шляхти на Чернігівщині⁵. Сеймик навіть виклав в інструкції вимогу до послів підтримувати позицію представників Волинського воєводства у питанні повернення православним церкви у м. Люблін. Захоплена уніатами у 1638 р., ця справа служила предметом гарячих дебатів на сеймах 1640, 1641 та 1642 рр., спричинила до втручання короля, який доручив люблінському старості повернути її православним, що так і не було виконано⁶.

Саме до цього неспокойного, з точки зору релігійної ситуації, періоду 30–40-х років XVII століття відносять появу Максаківського монастиря, розташованого поблизу

© Подорван Андрій Федорович – начальник управління внутрішньої політики Чернігівської ОДА.

сучасного села Максаки Менського району Чернігівської області. «На лѣвой сторонѣ р. Десны, въ 70-ти верстахъ отъ Чернигова и въ 30 отъ Борзны, въ Сосницкомъ уѣздѣ, на плоской возвышености расположенъ одинъ иъ древнихъ монастырей — Максаковскій Преображенскій...»⁷. Своєю появою монастир завдячує насамперед протегуванню православ'ю з боку представників шляхетської верхівки Речі Посполитої, а також воєнно-політичному протистоянню 1632–1634 рр. — Смоленській війні.

По завершенні воєнних дій і підписанні у червні 1634 р. Поляновського мирного договору почався довгий процес узгодження кордонів двох держав, оскільки одразу ж виникли численні суперечки щодо ряду населених пунктів прикордонних територій. Часткового компромісу вдалося досягти лише у 1644 р., коли до Польщі прибули московські повноважні послі. Провівши переговори з визначеними королем Владиславом IV сенаторами — «панами радними», досягли згоди на підписання договору, який отримав назву «Варшавської угоди»⁸. Саме тоді було досягнуто домовленості щодо отримання Річчю Посполитою контролю над двома спірними містами — Гадячем та Сарськом, за що поляки поступилися Москві Трубчевськом з повітами та волостями і рядом інших невеликих населених пунктів Новгород-Сіверського та Путивльського повітів⁹. Реалізація угоди припадає на 1645 р., коли розпочала роботу особлива комісія у складі представників двох держав. З боку Речі Посполитої до складу комісії, яка працювала у 1645–1647 рр., входив і київський каштелян А. Кисіль, який фактично і став ініціатором заснування Максаківського монастиря.

Датою утворення монастиря вважається 1642 р.¹⁰ Саме цього року біля Максаківського перевозу через р. Десну оселилися ченці Трубчевського монастиря, які не побажали переходити під владу Московського царства¹¹. Оскільки домовленостей щодо передачі Трубчевська та навколишніх територій до Московської держави офіційно досягнуто лише у 1644 р., постає питання пояснення причини прийняття монахами рішення про перехід у межі Речі Посполитої двома роками раніше. Водночас в «Історико-статистичному опису Чернігівської єпархії» зазначається, що «при отдачѣ Трубчевска московському царю, монахи монастиря Трубчевскаго, которыхъ было нѣсколько десятковъ, имѣя давнія пожертвованія князей Трубчевскихъ, разныя имѣнія стоящія четьре тысячи злотыхъ, пребывая вѣрными республикѣ и желая быть не въ другомъ подданствѣ, а нашими богомольцами, оставили всѣ тѣ владѣнія монастырскія, зданія и что только было».¹² При цьому автор посилається на грамоту короля Владислава IV від 28 вересня 1642 р., тобто ще до офіційного прийняття рішення про передачу Трубчевська московській стороні. Ймовірним поясненням цього питання може стати те, що польською стороною ще на початку 40-х років уже було прийнято рішення віддати Трубчевськ з прилеглими територіями, а також участь на різних етапах польсько-московських переговорів та у зовнішньополітичних контактах двох держав А. Киселя, який послідовно підтримував православ'я протягом усієї своєї політичної діяльності. Саме до цього польського посадовця і звернулися ченці Трубчевського (або Чолнського) монастиря та висловили прохання дозволити їм поселитися в межах Речі Посполитої, а саме «указать имъ где-нибудь мѣсто для монастыря»¹³.

Беручи до уваги церковно-релігійні відносини 30–40-х років XVII століття, бажання православних ченців залишити кордони Московської держави та переселитися до Речі Посполитої виглядає нелогічним. Уже Філарет Гумілевський помітив цілковиту невідповідність такого пояснення: «что-то странное является въ переходѣ иноковъ изъ православной страны въ Польшу»¹⁴.

Пояснень мотиву такого рішення православних ченців могло, на наш погляд, бути декілька. Першим та найбільш вірогідним є те, що ченці повернулися на місце, на якому за часів входження Чернігово-Сіверських земель до Московської держави у XVI столітті існував невеликий православний монастир. У часи військових конфліктів монастир міг серйозно постраждати внаслідок пожежі, грабунку одної чи другої сторони протистояння, а можливо, й місцевих жителів. Подібне припускається і в «Історико-статистичному опису Чернігівської єпархії»: «монахи захотѣли возвра-

тяться на прежнее свое пепелище, въ Максаки, гдѣ жили до 1608 г., т. е. до перехода Максаковъ под управление польское»¹⁵.

Іншою причиною, котра могла спонукати православних ченців прийняти рішення про переселення до Речі Посполитої, стала демонстрація підтримки Трубчевського монастиря з боку польських королів від самого часу його існування (ймовірно — з 1620-х років), яка проявлялася в наданні привілеїв на навколишні села¹⁶.

Тож, будучи свідомою певних переслідувань православної церкви у Польсько-Литовській державі, частина монахів справді могла надати перевагу переселенню на територію поблизу с. Максаки з одночасним отриманням значних привілеїв у вигляді маєтностей, земельних володінь та грошових компенсацій. Адже значна частина шляхти не приховувала своєї протекції православному духовництву.

Не виключено, що політичні питання цілеспрямовано вплетені в історичні свідчення щодо причин переселення монахів з монастиря поблизу міста Трубчевськ до Речі Посполитої. Адже такий факт міг підтвердити ту чи іншу політичну доцільність. І навпаки — у вигідному світлі показати суспільно-політичну діяльність уряду Польсько-Литовської держави.

Визначною для заснування монастиря є особа відомого військово-політичного діяча Адама Киселя. Будучи одним з найбільших землевласників Речі Посполитої, він одночасно представляв ту частину шляхти, яка використовувала свій політичний вплив на підтримку православ'я.

У 1642 р. Адам Кисіль звертається до короля Владислава IV з клопотанням дати ченцям Трубчевського монастиря прихисток «въ собственныхъ своихъ владѣніяхъ, находящихся въ прѣделахъ киселевскихъ и менскихъ при р. Деснѣ»¹⁷.

У 1646 р. польський король підтвердив право ченців на земельні володіння та маєтності, передані новоствореному монастиреві А. Киселем¹⁸. У грамоті від 10 жовтня 1648 р. А. Кисіль засвідчив, що Максаки переходять у власність монастиря, виділив також необхідні під будівництво церкви і монастирських будівель кошти¹⁹. Ця грамота, підписана «Адамомъ Киселемъ, Каштеляномъ кievскимъ, Александромъ Киселемъ подполіемъ черниговскимъ, свидѣтелями: Яномъ Севастіановичемъ войсковымъ писаремъ новгородскимъ и писаремъ Криштономъ Кобгицкимъ»²⁰, була також внесена у гродські книги новгород-сіверського замку, а пізніше і київського.

Допомога А. Киселя також проявлялася і у сприянні культовому будівництву новоствореного монастиря. Про цей факт дізнаємося з «Описания Старой Малороссии» А. Лазаревського, в якому автор стверджує, що Адам Кисіль наказав привезти з-під Чолнська, що під Трубчевськом, дерев'яну церкву, яку плотами по р. Десні доставили до Максаків та витягли з води²¹.

У своєму заповіті, датованому 18 липня 1650 року, А. Кисіль відписав села Холми, Красний Став, Ядути, Прачі та Високе на Максаківський монастир, остаточно закріпивши право власності на вказані населені пункти за ченцями та дозволивши вступати у володіння і в майбутньому отримувати з них прибуток.

У 1640–1650-і роки Максаківський монастир потерпав від звичайного для тих років небажання селян працювати на монастирських землях, постійних зазіхань на монастирські землеволодіння з боку козацької старшини. Відповідно, ченці зверталися з проханням до гетьманів надати жалувані грамоти щодо послушенства та підтвердження власності монастиря на передані А. Киселем села.

У травні 1651 року Богдан Хмельницький надає Максаківському монастирю два універсали, один з яких містив наказ, «абы помененому монастыреви жадное кривды нѣ от кого не было»²². За виконанням наказу гетьмана мав наглядати чернігівський полковник, який мав право карати порушників універсалу. У другому універсалі Богдан Хмельницький підтвердив належність до монастиря селян «холменских, ядутиских, пралничанских, височанских, красноставских и максакских»²³.

У 1654 р. новим універсалом Богдан Хмельницький підтверджує право власності Максаківського монастиря на села «Холм, Едутин, Пранничъ, Высочаны, Красностав, Максаков, з млинами в тых селахъ будучими и иншими всѣми пожитками и приналежностями»²⁴. Отже, уряд козацької держави, проводячи підтримку православ'я,

залишив Максаківському монастиреві всі маєтності, відписані йому А. Киселем, поширивши цей перелік промисловими об'єктами (млинами) та іншими важливими для ведення господарства засобами. Видання універсалів у 1651 та 1654 рр. на підтвердження права власності одночасно з суворим наказом представнику військової адміністрації свідчить про постійну загрозу для монастирських володінь з боку як козацької старшини, так і селян – жителів монастирських населених пунктів.

Що стосується місця розташування Максаківського монастиря, то він не позначений на картах Г.-Л. Боплана середини XVII століття, хоча деякі з картографічних матеріалів містять дані щодо місцезнаходження релігійних об'єктів Чернігово-Сіверщини. Поясненням цього є те, що дані, зафіксовані Бопланом, стосуються періоду до 1642 р., тобто до переселення частини монахів монастиря з-під міста Трубчевська до Речі Посполитої.²⁵

У документах 40-х років монастир або не має назви (вказується лише місцевість поблизу р. Десна, де він розташовується), або йменується Киселинським (від прізвища свого засновника А. Киселя). Однак уже у заповіті 1650 р. А. Кисіль називає монастир «Максаківським»²⁶. Очевидно, з того часу ця назва і закріпилася за монастирем, оскільки у подальшому (універсали Б. Хмельницького та інші документи) монастир фігурує саме під такою назвою. За іншим поясненням, назва «Киселинський» могла стати небезпечною для самого існування монастиря у період національно-визвольної війни 1648–1654 рр., оскільки А. Кисіль представляв інтереси Речі Посполитої, тобто ворожої сторони для військової адміністрації та значної частини учасників визвольних змагань.

Таким чином, виникнення в 40-х роках XVII століття Максаківського монастиря, а також Батурицького Крупницького, Макошинського та Омбиського стало частиною загального процесу посилення позицій православ'я на Чернігово-Сіверських землях. Це стало можливим завдяки частковим поступкам з боку уряду Речі Посполитої та широкої підтримки місцевої шляхти. Важливою подією стало також відновлення православної Чернігівської єпархії (фактичне у 1631 р., формальне – у 1650 р.).²⁷

1. Кулаковський П. Чернігівське князівство (1619–1633 рр.) / Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини: Матеріали наук.-практ. конф. / За ред. С.А. Леп'явка, В.М. Бойка. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – С. 26.

2. Кулаковський П. Церковні структури на Чернігово-Сіверщині за польської доби (1618–1648) / Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – Вип. XIX. – С. 22.

3. Кулаковський П. Церковні структури на Чернігово-Сіверщині за польської доби (1618–1648) / Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – Вип. XIX. – С. 23.

4. Кулаковський П. Церковні структури на Чернігово-Сіверщині за польської доби (1618–1648) / Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – Вип. XIX. – С. 26.

5. Кулаковський П. Інструкція сеймику Чернігівського воєводства 1646 року. // Україна модерна. 2001. Ч. 6. С. 121.

6. Грушевський М. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. – Роки 1626–1650. – К.: Наук. думка, 1997. – Т. VIII – 2. – С. 85.

7. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 69.

8. Кулаковський П. Полянський мирний договір 1643 р. і спроби створення військового союзу між Річчю Посполитою та Московською державою / Наукові записки. Серія «Міжнародні відносини». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – Вип. 2. – С. 14.

9. Соловьев С. М. Сочинения: В 18 кн. – Кн.5: История России с древнейших времен. Т.9–10 / Отв.ред.: Иванов Н. А. – М.: Голос, 1995. – С. 236.

10. Географическо-статистический словарь Российской Империи. – Санктпетербургъ:

- Типографія В. Безобразова и Комп., 1867. – Томъ III. – С. 143.
11. Географическо-статистическій словарь Россійской Имперіи. – Санктпетербургъ: Типографія В. Безобразова и Комп., 1867. – Томъ III. – С. 143.
12. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 70.
13. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 70.
14. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 71.
15. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 71.
16. Granica polsko-moskiewska wedle pokoju polanowskiego (wytoczona w latach 1634-1648). Drukarnia Uniwersytetu Jagiellonskiego Krakow: 1934 – С. 38.
17. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 71.
18. Sysyn F. Between Poland and the Ukrain . The Dilemma of Adam Kysil 1600 – 1653. – Cambridge, Mass, 1985. – С. 133.
19. Михальчук Л. Дилема Адама Киселя // Минувле і сучасне Волині і Полісся: Край на межі тисячоліть: Матеріали Х наук. іст.-краєзн. конф.: Зб. наук. праць. – Луцьк, 2002. – С. 30.
20. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 71.
21. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории зеселения, землевладения и управления. – К., 1893. – Т. 2: Полк Нежинський. – С. 512.
22. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упор. І. Крип'якевич, І. Бутич. – К, 1998. – С. 118.
23. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упор. І. Крип'якевич, І. Бутич. – К, 1998. – С. 119.
24. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упор. І. Крип'якевич, І. Бутич. – К, 1998. – С. 154.
25. Кулаковський П. Чернігівщина на картах Боплана. // Сіверянський літопис. – 2003. – № 1. – С. 10.
26. Историко-статистическое описание Черниговской епархіи. – Черниговъ: Губернская тип., 1873. – Кн. 4. – С. 72.
27. Кулаковський П. Чернігівське воєводство (1635–1648, 1651 рр.) / Історія адміністративно-територіального устрою Чернігово-Сіверщини: Матеріали наук.-практ. конф. / За ред. С. А. Леп'явка, В. М. Бойка. – Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-Поліграф”», 2007. – С. 40.

В статье исследуется история основания Максаковского монастыря, события общественно-политической жизни, которые имели непосредственное влияние на его возникновение.

Ключевые слова: Максаковский монастырь, Трубчевский монастырь, православие, Поляновский мирный договор, Адам Кисель.

The article defines the history of the Maksakivskyu monastery foundation, social and political events having the direct impact on its appearance.

Key words: Maksakivskyu monastery, Trubchevskyu monastery, orthodox, Polyanovskyy peace treaty, Adam Kisiel.

Олександр Тарасенко

●

ДО ІСТОРІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ РОСІЙСЬКОГО БІБЛІЙНОГО ТОВАРИСТВА (1819 – 1822 рр.)

Стаття започатковує вивчення діяльності Чернігівського відділення Російського біблійного товариства. У додатку публікуються протоколи засідання комітету цієї релігійно-просвітницької установи.

Ключові слова: біблійне товариство, архімандрит, протокол.

На хвилі патріотичного піднесення та сподівань на подовження державних реформ, що освятили перші роки правління імператора Олександра I, у 1813 р. вищі імперські сановники створили Петербурзьке (з 1814 р. Російське) біблійне товариство (далі РБТ), яке залишило помітний слід у суспільно-культурному житті першої чверті XIX ст. Однак діяльність РБТ не достатньо вивчена, насамперед у частині функціонування допоміжних його органів – відділень (близько 60) і співтовариств (понад 230)¹. Це повною мірою стосується й Чернігівського відділення РБТ та кількох співтовариств, що діяли в Чернігівській єпархії/губернії протягом 1819 – 1822 рр., але досі не знайшли висвітлення в регіональній історіографії. Але завдяки протоколам засідань комітету Чернігівського відділення РБТ, що нині зберігаються у Державному архіві Чернігівської області (ф. 225, оп. 1, спр. 1), маємо можливість бодай у загальних рисах ознайомитися з діяльністю цієї регіональної релігійно-просвітницької установи.

Чернігівське відділення розпочало роботу в травні 1819 р. Як годиться, його віцепрезидентами стали представники вищої губернської адміністрації, в даному випадку малоросійський генерал-губернатор князь М.Г. Рєпнін, чернігівський єпископ Симеон (Крилов) та цивільний чернігівський губернатор О.О. Фролов-Багреєв. Головою усіх імперських регіональних відділень вважався президент РБТ князь О.М. Голіцин, котрий на тоді об'єднав у своїй особі посади обер-прокурора Св. Синоду, міністра народної освіти і духовних справ.

Серед членів комітету Чернігівського відділення РБТ були представники вищої губернської адміністрації (світської та духовної): віцепрезиденти: князь Микола Григорович Рєпнін (1778 – 1945), досить відома постать російської історії першої половини XIX ст. і не потребує особливої презентації², друге місце по значимості у комітеті займав Чернігівський і Ніжинський єпископ Симеон (Крилов) (1818 – 1820). Це був досвідчений архієрей, з солідним стажем управління, а також з досвідом роботи у РБТ. Коли 1820 р. він був переведений у Твер, чернігівську архієрейську кафедру посів Лаврентій (Бакшевський), який автоматично увійшов до керівного ядра Чернігівського відділення РБТ.

Нащадок дворянського роду з Лівобережної України Олександр Олексійович Фролов-Багреєв розпочав службу наприкінці XVIII ст. в колегії іноземних справ російського уряду, обіймав різні дипломатичні посади. Призначення його чернігівським цивільним губернатором відбулося 1818 р.³, невдовзі він став віцепрезидентом Чернігівського відділення РБТ.

Кільканадцять чоловік впливових церковних і світських посадовців склали директорський корпус Чернігівського відділення РБТ. Зокрема, серед них були

© Тарасенко Олександр Федорович – кандидат історичних наук, докторант КНУ ім. Тараса Шевченка.

два архімандрити: Чернігівського Єлеського монастиря Мелетій (Носков) і Домницького монастиря Євгеній (Прозоров), кафедральний протоієрей Іоанн Єленів, віце-губернатор Микола Романович Політковський (1764 – 1830), який теж походив з козацької старшинської родини, навчався у Московському університеті, до призначення у 1819 р. у Чернігів працював у колегії іноземних справ, обіймав різні посади, в тому числі в Малоросії⁴.

До складу директорів відділення входив губернський казначей Франц Логгінович Краузолд. Він походив з саксонської шляхти, почав військову службу у 1769 р., був звільнений у 1784 р. у званні майора, обіймав різні посади у фінансових структурах, у тому числі, був казначеем будівництва Михайлівського замку в Санкт-Петербурзі. З 1804 р. посів місце губернського казначея в Чернігові⁵.

Директорами Чернігівського відділення РБТ були два предводителя дворянства (маршали). Степан Михайлович Ширай (1761 – 1841), представник козацько-старшинського роду зі Стародубщини, учасник багатьох військових кампаній кінця XVIII ст., отримав чин генерал-майора, але невдовзі був відсторонений від служби імператором Павлом I. Проживав у своєму маєтку на Чернігівщині і протягом 1818 – 1829 рр. обирався на посаду губернського маршала дворянства. Яків Іванович Дунін-Борковський (1781 – 1850) представляв знаний старшинський рід в Україні; учасник багатьох боїв проти наполеонівських військ, за станом здоров'я залишив військову службу, повернувся у родовий маєток, 1818 р. був обраний чернігівським повітовим маршалом дворянства і до кінця життя займав виборні посади у Чернігівській губернії.

Серед директорів відділення була ще одна помітна постать у губернії – директор Чернігівської гімназії Сильвестр Васильович Самарський-Биховець. Це була людина 55 років, походив він з містечка Олишівка Козелецького повіту, вчився у Києво-Могилянській академії, потім слухав філософію в Чернігівському колегіумі і закінчив навчання у Санкт-Петербурзькій духовній семінарії. У 1788 р. розпочав педагогічну кар'єру в Чернігівському народному училищі, пройшов шлях від учителя до директора (1818 р.)⁶, посаду обіймав до своєї смерті. Секретарями відділення були від губернського правління Леонтієв, від духовної дікастерії Мисько-Васильєвський.

Розпочало роботу Чернігівське відділення у травні 1919 р. і продовжувало її щонайменше до грудня 1922 р. Очевидно, і в наступному році відділення ще існувало, хоча документального підтвердження цього ми не маємо. В цілому діяльність РБТ вже починала згортатися, невдовзі відбулося «падіння» О.М. Голіцина. Історія боротьби угруповань у вищих ешелонах суспільства і влади в першій половині 20-х рр. XIX ст., яка призвела, зокрема, до закриття РБТ, загалом відома. Відтак, і діяльність відділень та співтовариств до 1823 – 1824 рр. згасла.

Як свідчать протоколи, за час існування відділення відбулося 14 засідань, на яких розглядалися такі питання, як створення в губернії мережі співтовариств, налагодження зв'язків з іншими відділеннями РБТ, збір коштів на потреби і розвиток товариства. Основне завдання відділення полягало у поширенні книг Святого Письма, а одержані від реалізації кошти, а також пожертви відправлялися в головний комітет РБТ. На місці залишалися суми, необхідні для фінансового забезпечення роботи відділення. Збережені протоколи дають змогу з'ясувати, яких саме книг Святого Письма, якими мовами і кому на Чернігівщині було реалізовано, скільки коштів за це надійшло до відділення. Зрештою, ці матеріали становитимуть джерельне підґрунтя для подальшого вивчення маловідомої, але цікавої сторінки культурно-просвітницького і громадського життя на Чернігівщині в першій чверті XIX ст.

Документи пронумеровані, друкуються в хронологічному порядку згідно з сучасним правописом російської мови. Знак // розділяє сторінки аркушів справи.

1. Библиейские общества в России // Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза, И.А. Ефрона. – СПб., 1891. – Т. 3а. (Бергер-Бисы). – С. 696 – 708; *Добронравин К.* Российское Библиейское общество // Странник. – 1869. – № 2. – С. 49 – 67.

2. Про М.Г. Репніна на посаді Малоросійського генерал-губернатора див.: *Шандра В.С.* Малоросійське генерал-губернаторство. 1802 – 1856. – К., 2001. *Й ж.* Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. – К., 2005.

3. *Студьонова Л.* Чернігівські князі, полковники, губернатори. – Чернігів, 1998. – С. 69 – 72; Черниговские губернаторы и вице-губернаторы. Библиографический справочник / Сост. *Морозова А.В., Полетун Н.М.* – Чернигов, 2006. – С. 134 – 137.

4. Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО). – Ф. 127. – Оп. 14. – Спр. 179. – Арк. 8 зв. – 10; Черниговские губернаторы и вице-губернаторы. Библиографический справочник. – С. 111 – 114.

5. ДАЧО. – Ф. 127. – Оп. 14. – Спр. 179. – Арк. 7 зв. – 8.

6. ДАЧО. – Ф. 229. – Оп. 2. – Спр. 3. – Арк. 1 – 4.

Додаток

**Протоколи засідання комітету
Чернігівського відділення Російського Біблійного товариства
(1819 – 1822 рр.)
ДАЧО. – Ф. 225. – Оп. 1. – Спр. 1.**

№ 1

1819 года, мая 11 дня, в первом заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества, при полном присутствии всех членов, происходило следующее:

1. Преосвященным Симеоном, епископом Черниговским, вице-президентом комитета, представлено два отношения, присланных к нему, первое: от г. президента Российского Библейского общества, князя Алексея Николаевича Голицына, второе с приложением печатного экземпляра для отделения и сотоварищества Библейского общества от Высокопреосвященного Михаила, митрополита Новгородского и Санкт-Петербургского, об открытии в Чернигове отделения Российского Библейского общества. Комитет положил: оные отношения, записав, хранить при делах своих.

2. Представлены при списках членов и благотворителей, предварительно отношения приглашенных, суммы: от преосвященного Симеона, епископа Черниговского, серебром 920 руб. 70 коп., по курсу на ассигнации 3682 руб. 80 коп., ассигнации 2365 руб., 1 полуимпериал и 1 червонец по курсу 30 руб., медными 3 коп. Итого: по курсу 6077 руб. 83 коп.; от г. гражданского // губернатора, действительного статского советника, Александра Алексеевича Фролова-Багреева серебром 434 руб. 55 коп. по курсу на ассигнации 1738 руб. 20 коп., ассигнациями 4425 руб., медными 6 коп. Итого: по курсу 6163 руб. 26 коп., да сверх того, по открытой при сем случае подписке собрано серебром 22 руб. по курсу 88 руб. и ассигнациями 810 руб. Всей же оной суммы по курсу 13139 руб. и 9 коп.

Комитет положил: записав оные суммы в приход и оставя из них ___* на имеющиеся быть расходы по сему комитету, 12500 руб. отослать в комитет Российского Библейского общества при отношении, а на уплату за пересылку в почтамте страховых, сколько потребно будет, употребить из тех же денег, с надлежащею запискою в расход, как отсылаемых, так и уплаченных за переписку; о чем господину казначею комитета дать предписание; благоволившим же подписаться на ежегодное и единовременные взносы, заготовив квитанции, разослать не медля при отношениях к тем самым лицам, коим они вверили свои приношения.

3. По рассуждении о потребном на первой случай количестве книг Священного Писания для Черниговской губернии, сей комитет положил просить особым отношением комитет Российского Библейского // общества о доставлении Библии на славянском языке 200 экз., на латинском – 10, на немецком – 50, на французском – 10, на еврейском – 10. Нового Завета: на славянском – 200, на российском четырех Евангелистов – 500, на еврейском – 10.

4. Об открытии Черниговского отделения и комитета оного донести надлежащим образом комитету Российского Библейского общества и уведомить Пустынно-Рыхловское Библейское сотоварищество.

*. Пропуск у тексті.

5. С сего журнала копию за скрепою поручить вице-президенту сего комитета Преосвященному Симеону для препровождения к господину президенту Российского Библейского общества князю Алексею Николаевичу Голицыну.

Вице-президенты комитета:
Симеон, епископ Черниговский и Нежинский
Князь Николай Репнин
Александр Фролов-Багреев
Директоры:
Архимандрит Мелетий
Степан Ширай
Георгий Бажанов.
Иаков Дунин-Борковский.
Арк. 1 – 2.

№ 2

При открытии отделения Черниговского Библейского общества 11 мая 1819 года избраны:

Вице-президенты:
Преосвященный Симеон, епископ Черниговский и Нежинский и кавалер.
Его сиятельство г. Малороссийский военный губернатор кн. Николай Григорьевич Репнин.
Его превосходительство г. Черниговский гражданский губернатор Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Семинарии ректор архимандрит Мелетий.
Домницкий архимандрит Евгений.
Господин губернский маршал генерал-майор Ширай.
Малороссийский почдиректор статский советник Левченко.
Господин губернский прокурор Георгий Ильич Бажанов.
Губернский казначей Краузольд.
Поветовый маршал Дунин Борковский.
Градский Голова Грищенко.
Казначей казенной палаты советник Свяцкий.

Секретари:

Титулярные советники – Леонтиев, Миско-Васильевский.

Подписи: Симеон, епископ Черниговский
князь Николай Репнин
архимандрит Мелетий
прокурор Бажанов
генерал Ширай.
Арк. 3.

№ 3

1819 года, июля 11 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, епископ Черниговский и Нежинский.
Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архимандрит Мелетий.
Домницкого монастыря архимандрит Евгений.
Губернский маршал г. генерал-майор Степан Михайлович Ширай.
Губернский казначей г. коллежский советник Краузольд.

В оном собрании слушали следующие бумаги: отношения комитета Российского библейского общества: //

1. О получении оным из сего комитета при отношении от 15 мая поступивших в приношение в пользу Российского Библейского общества одного полуимпериала, одного червонца, 1376 руб. 25 коп. серебром и 6965 руб. ассигнациями. Комитет положил: принять сие к сведению и хранить при делах комитета.

2. Коим утверждая учредившееся отделение Черниговское и комитет оного и собрания в руководство правила, по прочем предлагает, о способствовании к приглашению желающих подкрепить дело общества добровольными по возможности для каждого приношениями, об отсылке денежных взносов к умножению числа книг священного Писания, по мере их накопления чрез месяц или два в Санкт-Петербургский комитет, с держанием токмо некоторой малой из оных части на необходимые по комитету сему расходы, // о доставке по прошествии каждого года в начале января месяца полного отчета в изъясненных в том обстоятельствах, о назначении кого-либо из членов от сего комитета в корреспонденты, и чтобы иметь сему комитету кружку** для мелких взносов с надписью: на размножение книг священного писания; при чем препровождено для распоряжения на сей случай циркулярное отношение. Комитет положил: руководствоваться сообщениями в сём приложении, а в корреспонденты комитет избирает директора сего комитета Губернского прокурора, г. коллежского советника, Георгия Ильича Бажанова, об учреждении ж сотоварищества на первый случай в Нежине и Стародубе предоставить директору сего комитета отцу архимандриту Домницкому Евгению снести с известными людьми // в поревновании ко распространению Слова Божия, а кружку для вклада взносов до получения довольно количества книг Священного Писания и до учреждения книгохранилища учредить при здешнем кафедральном соборе. При сем внесено от вице-президента сего комитета преосвященного Симеона, поступивших от благотворителей, 62 руб., по справке же является, что от посылки в Санкт-Петербургский комитет // остается наличных 995 руб. 34 коп., почему с сими вновь поступившими 1057 руб. 34 коп. составитя. Комитет положил: из сих денег тысячу рублей отослать в комитет Российского Библейского общества, а последние за уплатою в почтамт полупроцентных казначея по, причине отлучки его. О всем происходившем при заседании донести отношением комитету Российского Библейского общества.

Вице-президенты комитета
Симеон, епископ Черниговский и Нежинский
Гражданский губернатор Фролов-Багреев
Секретарь Василевский.
Арк. 4 – 6.

№ 4

1819 года, августа 25 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, епископ Черниговский и Нежинский.

Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архимандрит Мелетий.

Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.

Г. поветовый маршал Яков Иванович Дунин-Борковский.

В оном собрании слушали следующие бумаги:

1. Отношение к г. вице-президенту сего комитета, преосвященному Симеону, от г. секретаря Российского Библейского общества Попова от 14 июля, в коем, уведомляя о посланных из комитета оного общества для сего комитета 6 ящиках // 587 экз. книг Священного Писания, всего на 3442 руб. да для комитета Пустынно-Рыхловского сотоварищества 2 ящиках, препроводил счет книгохранителя на посланные комитету Черниговскому экземпляры книг. Комитет положил: как черниговский купец Данила Хитров изъявил согласие от одного усердия взять на себя труд в хранении,

** Підкреслено в документі.

продаже, рассылке книг по назначению сего комитета, то поручить ему, приняв его своим комиссионером, где открыть книжную лавку и учредить при оной предположенную кружку для мелких приношений; о получении ж сих книг сообщить Санкт-Петербургскому комитету.

2. Комитет Российского Библейского общества от 18 июня с извещением, что для переписки по делам общества с корреспондентом сего комитета г. коллежским советником Бажановым принял на себя звание // корреспондента в Санкт-Петербургском комитете директор оного, статский советник, Иван Осипович Тымковский. Комитет положил: о сём объявить г. директору оного Георгию Ильичу Бажанову.

3. Комитета Виленского отделения Российского Библейского общества с препровождением при оном экз. первого отчета своего для сведения. Комитет положил: из присланных экз. один оставить для комитета, а прочие раздать г.г. директорам сего комитета и другим лицам для прочета, о получении ж оных уведомить комитет Виленский с присоединением благодарности за оные. //

4. Отношение Российского Библейского общества августа от 4-го, с уведомлением о получении отправленных из сего комитета июля от 17 тыс. рублей денег. Комитет заключил: принять сие к сведению.

5. Внесено от г. вице-президента сего комитета преосвященного Симеона поступивших с приношения в пользу Библейского общества ассигнациями и серебром всего пять сот пятьдесят девять рублей, 15 коп. Комитет заключил: оные деньги поручить для записи в приходную книгу исправляющему казначейскую должность.

6. Отношение комитета Московского августа от 2-го, при коем препровождавая к сведению 15 экз. известия о бывшем заседании прошлого июля 18-го извещать о отпечатании славянской Библии в 4-ю долю листа крупными литерами и подобных мест, и что ежели сему комитету потребно иметь сих Библий какое-либо количество, то оные высланы будут, ценою ж экземпляр 10 руб. ассигнациями. Комитет положил: о получении означенных журналов известить Московский комитет с изъявлением благодарности и требовать присылки означенной Библии десять экз. с тем, что по получении оных имеет быть высланы в тот // комитет надлежащие деньги.

7. Комитет сей, усматривая, что некоторые особы изъявляют желание иметь Библии на польском языке, положил: отнести в комитет Российского Библейского общества и просить присылки оных 20 экз.

С его журнала снабдить выпискою г. директора сего комитета и корреспондента Георгия Ильича Бажанова для препровождения к назначенному Санкт-Петербургским комитетом г. корреспонденту.

Вице-президенты комитета:
Симеон, епископ Черниговский
Гражданин губернатор Фролов-Багреев
Секретарь Василевский.
Арк. 7 – 9 зв.

№ 5

1819 года, октября 30 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский;
Гражданин губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архимандрит Мелетий.
Домницкий архимандрит Евгений.
Губернский маршал г. генерал-майор Степан Михайлович Ширай.
Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Губернский казначей г. коллежский советник Франц Логгинович Краузольд.
Г. маршал повета Черниговского Яков Иванович Дунин-Борковский.
Гродский глава Василий Грищенко.
Казначей Евфим Иванович Свяцкий.

В оном собрании слушали следующие бумаги:

1. Отношение комиссара Российского // Библейского общества Ивана Андродена с препровождением в сей комитет 20 экз. славяно-русского Четыреевангелия для продажи ценою по 5 руб. Комитет положил: сие книги отдать за распискою комиссионеру сего комитета Хитрову для продажи и комитет о получении известить.

2. Отношение Пустынно-Рихловского сотоварищества с уведомлением о получении отосланных из его комитета августа от 23-го двух ящиков с книгами, доставленными из комитета Российского Библейского общества. Комитет положил: принять сие к сведению.

3. Отношение комиссионера Московского комитета с препровождением при оном в ходство требования сего комитета 10 экз. Библии славянской по 10 руб. Комитет положил: книги отдать комиссионеру Хитрову для продажи, с запискою в приход, а деньги 100 руб. за оные отослать в Московский комитет, о чем и дать господину казначею записку.

4. Два рапорта к г. вице-президенту сего комитета преосвященному Симеону: 1-й от Стародубского протоиерея Леонтия Рклицкого с присылкою пожертвованных ежегодно 72 руб., а единовременно 57 руб. 10 коп. 2-й от благочинного священно-наместника Евстратия Тутковского с приложением по взносу ежегодному 18 руб., а по единовременному 55 руб. 80 коп. Комитет заключил: деньги сии поручить г. казначею комитета Евфиму Ивановичу Свяцкому.

Сверх того комитет положил:

1. Из присланных от комитета Российского Библейского общества книг под заглавием: «О цели Российского Библейского общества», «О Библейских обществах и об успехах Библейских обществ» раздать и разослать членам и благотворителям Библейского общества.

2. Препоручить г. вице-президенту сего комитета Его // превосходительству гражданскому губернатору 20 экз. Библии для рассылки по острогам и богоугодным заведениям здешней губернии.

Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский
Гражданин губернатор Фролов-Багреев
Секретарь Василевский.
Арк. 10 – 11 зв.

№ 6

1819 года, декабря 2 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский
Гражданский губернатор действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архимандрит Мелетий.
Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Гродский глава Василий Грищенко.
Казначей Евфим Иванович Свяцкий.

В оном собрании слушали следующие бумаги:

1. Отношение комиссионера Российского // Библейского общества Ивана Андродена октября от 30 с препровождением 200 экз. Славяно-русского Четыреевангелия 2-го издания, и с означением цены каждому экземпляру по 3 рубли. Комитет положил: полученные книги отдать комиссионеру и уведомить о том комитет Библейского общества.

2. Отношение Московского комитета ноября от 7-го с препровождением к сведению для г.г. директоров сего комитета 15 экз. известия о бившем заседании и прочих октября 18 сего года. Комитет заключил: о получении сих экз. уведомить Московский комитет, а оные журналы раздать г.г. директорам для прочета.

3. Записку комиссионера одного ж Московского комитета Переплетчикова, при коем препровождено 9 экз. Библии славянской // в 4-ю долю листа по 10 руб. с извещением, что прочие имеют быть впредь присланы. Комитет положил: сии книги, записав в приход, отдать для продажи, и о получении уведомить.

Вице-президенты комитета:
Симеон, архиепископ Черниговский
Гражданский губернатор Фролов-Багреев
Секретарь Василевский
Арк. 12 – 13.

№ 7

1820 года, февраля 18 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский.
Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архиепископ Мелетий.
Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Губернский казначей коллежский советник Франц Логгинович Краузольд.
Г. маршал Черниговского повета Яков Иванович Дунин-Борковский.
Г. казначей сего комитета Евфим Иванович Свяцкий.

В оном собрании слушали след бумаги:

1. Отношение Московского комитета, в коем извещаю о получении посланных из сего комитета 100 руб. за 10 экз. славянской // Библии, требует за таковые же книги, еще присланные 20 экз., 200 руб. да за ящики с теми книгами 9 руб., всего 209 руб. Комитет положил: присланные книги поручить № 6 лавку комиссионеру и о получении оных с препровождением 200 руб. уведомить Московский комитет.

2. Отношение к г. вице-президенту сего комитета, преосвященному Симеону, от г. секретаря Российского Библейского общества Попова, в коем уведомляю о посланных в сей комитет книгах Священного Писания на разных языках в двух ящиках, приложил счет книгохранителя, по коему значится 56 славянских Библий по 14 руб., 170 русских Четыреевангелий по 3 руб., 20 польских Нового Завета по 3 руб. 25 коп., да для библиотеки сего комитета безденежно на разных языках 23 книги. Комитет положил: принадлежащие в продажу книги // поручить за распискою комиссионеру в лавку, а прочие хранить в библиотеке сего комитета, о получении же всех оных книг предоставить г. вице-президенту преосвященному Симеону уведомить г. секретаря Попова.

3. Отношение Пустынно-Рихловского сотоварищества с приложением отчета за истекший 1819 г. и 500 руб. денег вырученных за продажу книг Священного Писания и

4. шесть отношений от разных духовных лиц с возвращением отосланных было к ним из сего комитета печатных листов, и с приложением подписанных на оных всего 731 руб. 42 коп. в пользу Российского Библейского общества. Комитет положил: все сии 1231 руб. 42 коп. деньги поручить господину казначею сего комитета, а равно и самые оные листы для изготовления подлежащих квитанций // которые и разослать. При чем комитет заключил: из имеющийся в собрании сего комитета суммы 1800 руб. отослать в комитет Российского Библейского общества с препровождением полученного отчета Пустынно-Рихловского сотоварищества.

Вице-президенты комитета:
Симеон, архиепископ Черниговский
Гражданский губернатор Фролов-Багреев
Секретарь Василевский.
Арк. 14 – 15 зв.

№ 8

1820 года, апреля 14 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества находились:

Вице-президенты:

Преосвященный Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский.

Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор Черниговской семинарии архимандрит Мелетий.

Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.

Губернский казначей коллежский советник Франц Логгинович Краузольд.

Гродский глава Василий Данилович Грищенко.

Казначей Евфим Иванович Свяцкий. //

В оном собрании слушали следующие бумаги:

1. Отношение Пустынно-Рихловского сотоварищества о присылке в оное 40 книг Четвероевангелие, 50 печатных квитанций для раздачи за пожертвованные деньги и 20 печатных же листов на подписку приношений. Комитет заключил: во удовлетворение сего отношения отослать требуемое количество книг, квитанций и листов.

2. Отношение комитета Российского Библейского общества с извещением о получении от присланных из сего комитета прошлого марта от 4, 1515 руб. ассигнаций и 71 руб. 25 коп. серебром. Комитет заключил: принять сие к сведению.

3. Отношение Московского комитета с препровождением 15 экз. в дар для г.г. директоров сего комитета и для библиотеки отчета своего за прошедший 1819 год. Комитет положил: оные экземпляры раздать г.г. директорам, с оставлением и для библиотеки, о получении ж оных уведомить с благодарностью Московский комитет.

4. Рапорты членных-благочинных с присылкою пожертвованных от разных лиц в пользу Библейского общества денег, из коих наместник Григорович доставил 86 руб. 60 коп., наместник Лосицкий 45 руб., священник Сельский 15 руб., наместник Ерошевский ассигнациями 50 руб., медью 30 коп., да серебром 16 руб. 25 коп., а по курсу 65 руб.

5. Сверх того поступило таковых же приношений в сей комитет 708 руб. 68 коп. Комитет заключил: все оные 970 руб. 58 коп. деньги поручить в сохранение г. казначея сего // комитета, Евфиму Ивановичу Свяцкому. При сем г. казначей объявил, что всех денег имеется на лицо с последними 133 руб. серебром. Комитет заключил: из оных денег 1000 руб. выслать по надлежащему в Санкт-Петербургский комитет, о чем и дать предписание г. казначею. Сверх того комитет препоручил г. вице-президенту оного преосвященному Симеону разослать в некоторые поветовые города к известным духовным лицам по несколько экз. Святого Писания книг для продажи. С сего журнала выдать копию г. корреспонденту сего комитета.

Вице-президенты комитета:

Симеон, архиепископ Черниговский

Гражданский губернатор Фролов-Багреев

Секретарь Василевский.

Арк. 16 – 17 зв.

№ 9

1820 года, июня 7 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Библейского общества находились:

Вице-президент:

Преосвященный Симеон, архиепископ Черниговский и Неженский.

Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Кафедраальный протоиерей Иоанн Еленев.

Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Г. советник казенной палаты и казначей сего комитета Евфим Иванович Свяцкий. //

В оном собрании слушали следующие бумаги:

Отношения Санкт-Петербургского комитета:

1. Мая от 5-го, с приложением 15 экз. выписки из журнала заседания оного комитета, бывшего в 23 день прошлого апреля. Комитет заключил: из всех экз. один оставить при делах комитета, прочие раздать г.г. директорам оного, и о получении Санкт-Петербургский комитет уведомить.

2. Мая от 14-го, с извещением о получении отправленных из сего комитета от 3 мая восьми сот рублей ассигнаций и пятьдесят рублей серебром. Комитет заключил: принять сие к сведению.

3. Мая от 17-го, о новом // распоряжении в корреспонденции, чтобы комитеты отделений обо всем у них происходящем сносились с комитетом Российского Библейского общества чрез посредство своих вице-президентов, по делам требующим каких-либо разрешений, а чрез посредства директоров или секретарей своих в случаях требований книг Священного Писания, либо повелений каких и прочие. Комитет положил: принять сие к исполнению.

4. Мая от 22-го, о употреблении попечительности комитетов отделений и деятельности к наибольшей по возможности распродажи книг Священного Писания // о заведении таковой продажи, где только оказываются истинные ревнители сего дела, откроют к тому удобным и о прочем. Комитет положил: 1) употребить все возможные старания об открытии по всем городам сотовариществ для скорейшей распродажи книг Святого Писания и успехов в деле библейском. А до того: 2) избрать корреспондентов по духовному и гражданскому ведомству, о чем и Санкт-Петербургскому комитету доложить. Отношение Пустынно-Рихловского сотоварищества: 1) о получении отправленных из сего комитета 40 книг Четыреевангелия, 50 печатных // квитанций и 20 печатных листов. Комитет положил: принять к сведению: 2) о отпечатании на имя того сотоварищества квитанций и листов. Комитет положил: о напечатании для листов 100, а благотворителей 300 квитанций и 50 листов отнестись куда следует. Отношение г. казначей сего комитета Евфима Ивановича Свяцкого, при коем представляя отчет за сумму, поступившую в комитет по 27 число мая, доложил, что члены и благотворители Российского Библейского общества за пожертвования их заквитованные им г. казначеем, кроме только // тех, о которых ведомости от некоторых г.г. маршалов в комитет не поступили. Комитет положил: принять к сведению. Сверх того комитет положил: о бывшем годичном генеральном собрании Черниговского отделения обстоятельно донести Санкт-Петербургскому комитету с препровождением отчета и списки о вновь избранных членах сего комитета, а из имеющейся суммы отослать 1200 руб.

Вице-президенты комитета:

Симеон, архиепископ Черниговский

Гражданский губернатор Фролов-Багреев.

Арк. 18 – 20 зв.

№ 10

1820 года, октября 19 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Библейского общества были:

Вице-президенты:

Его сиятельство г. Малороссийский военный губернатор князь Николай Григорьевич Репнин.

Черниговский Гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Семинарии ректор архимандрит Мелетий.

Кафедрального собора протоиерей Иоанн Еленев.

Губернский маршал г. генерал-майор Степан Михайлович Ширай.
Вице-губернатор г. статский советник Николай Романович Политковский.
Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Директор гимназии г. надворный советник Сильвестр Васильевич Самарский-
Быховец.

Совестного суда судия г. надворный советник Федор Карпович Забела.
Почт-директорский помощник г. надворный советник Прохор Дмитриевич Кру-
пняинов.

Г. советник казенной палаты, казначей комитета, Евфим Иванович Свяцкий.

Г. поветовый маршал Яков Иванович Дунин-Борковский.

Г. штаб-капитан Михайло Васильевич Юркевич.

Гродский глава Василий Данилович Грищенко.

В оном собрании слушали следующие бумаги:

Отношение Санкт-Петербургского комитета

1. Июня от 28-го, с препровождением для сведения сего комитета 25 экз. выписки из журнала заседания Санкт-Петербургского комитета, бывшего в 17 день того же июня. Комитет положил: один экземпляр оставить для комитета, а прочие раздать г.г. директорам и разослать в Пустынно-Рыхловское сотоварищество и к определенным по поветам корреспондентам.

2. Июня от 30-го, с уведомлением о полученном отчете сего комитета в действиях оного за 1819 год, и что чтение оного доставило Санкт-Петербургскому комитету сердечное удовольствие, поскольку из оного усматривается, что начальные действия в течении еще одного года существования его благословляются уже вожделенными успехами. //

3. Июля от 6-го, о получении отправленных из сего комитета поступивших в приношение в пользу общества, и вырученных продажей книг Святого Писания 1200 руб. комитет положил: принять к сведению.

4. Июля от 15-го, с препровождением отчетов за 1819 год комитетов Тобольского отделения – 10, Бессарабского – 2 и Катунского Библейского сотоварищества – 3 экз. Комитет положил: из сих отчетов по одному оставить для комитета, прочие раздать для прочёта, о чем и Санкт-Петербургский комитет уведомить.

5. Августа от 11-го, с присылкою 15 экз. отчета своего за 1818 год, как для сведения г.г. членов сего комитета, так и для библиотеки оного, а при том 25 экз. вновь составленного реестра о цене книг Святого Писания, в тамошнем книгохранилище общества находящихся. Комитет положил: из сих экз. оставить по одному для библиотеки, первые раздать для прочёта, а последние о цене // книг разослать в Пустынно-Рыхловское сотоварищество и к корреспондентам, отослав в сотоварищество и одну книгу отчёте.

6. Августа от 24-го, с препровождением для сведения сего комитета и сотрудников его по Черниговской губернии 50 экз. описания седьмого годовичного Генерального собрания 28-го минувшего июля, и 25 экз. выписки из журналов заседания своего августа 18-го. Комитет положил: оставив по одному при комитете, прочие экземпляры, как того, так и другого раздать здесь и разослать в Пустынно-Рыхловское сотоварищество и к корреспондентам.

7. Сентября от 9-го, о немедленной отсылке сему комитету из своего запаса экз. Нового Завета на славянском языке в распоряжения в здешней губернии полки: в Драгунскую дивизию для 4-х полков – 100, в 12-ю пехотную дивизию для 6-ти полков – 180, и к командиру Черниговского батальона – 10, по признанной Государем императором важной и существенной надобности в снабжении оными книгами нижних чинов армии. Комитет положил: посему в книгохранилище сего комитета книг Нового Завета имеется только 145, то из оных 100 экз. отослать в Драгунскую дивизию, да к командиру Черниговского батальона, а для удовлетворения 12-ой пехотной дивизии и для запаса к продаже сему комитету просить Санкт-Петербургский комитет о присылке 250 экз.

8. Сентября от 24-го, при коем препровождая 750 экз. воззвания от себя для обращения вящего внимания соотечественников на существенную необходимость для каждого христианина читать Слово Божие, просит принять приличных людей к раздаче оных. Комитет положил: как ныне самый приличнейший случай к удовлетворению сего отношения по удостоении своим посещением настоящего заседания комитета г.г. дворян здешней губернии, собравшихся на выборы, то и раздать оное воззвание сим г.г. посетителям, а для раздачи прочим поручить г.г. маршалам поветовым и с тем вместе просить их принять труд в приглашении г.г. дворян к произвольным пожертвованиям в пользу Библейского общества, на каков конец им, г.г. маршалам, поручить и печатные листы. // Остальные же воззвания препроводить а Пустынно-Рыхловское сотоварищество и к корреспондентам, о чем и Санкт-Петербургский комитет известить.

9. При 6-ти записках комиссионера Библейского общества прислано июня от 14-го и августа 2-го, 6-го, 9-го, 16-го и 23-го – 170 экз., и 100 экз. Апостольских деяний особливо по 1 руб. за каждый. Комитет положил: присланные книги, внесе в приход, отдать для продажи комиссионеру, о чем Санкт-Петербургский комитет уведомить.

10. Отношение Московского комитета июня от 3-го, с препровождением к сведению для г.г. директоров сего комитета 20 экз. известия о бывшем заседании июня 12-го. Комитет положил: оные экземпляры раздать г.г. директорам, о чем и Московский комитет уведомить.

11. Отзывы некоторых определенных по городам с духовной стороны корреспондентов, что они по полученному от г. вице-президента сего комитета преосвященного архиепископа Черниговского Симеона в прошедшем июне месяце отношении на счет открытия // сотовариществ и распродажи отосланных к ним книг Священного Писания имеют учинить исполнение. Комитет положил: дабы достигнуть сполна желаемых успехов в распространении Слова Божия и снабжения каждого священника книгами, предоставить г.г. директорам отнестись и еще к тем корреспондентам с изъяснением им в руководство изданных от Санкт-Петербургского комитета правил, так как оные о сем запрашивают; и по сему не всем известна цена присланных к ним для продажи книгам, то снабдить их от комитета надлежащим сведением.

12. Корреспондент священно-наместник Василий Проценко, препровождая за проданные ним книги 55 руб. ассигнациями и 1 руб. 50 коп. серебром по курсу, просил выслать к нему еще Библий по 11 руб. – пять, и по 6 руб. – восемь, да Четвероевангелий 20 экз. для продажи – изъявили усердное желание. Комитет положил: посему оные книги к корреспонденту Проценку сего октября от 11-го уже отосланы, деньги же приняты г. казначеем в хранение, то принять сие к сведению.

13. Г. казначей сего комитета и директор Евфим Иванович Свяцкий, представляя отчет о сумме, которой за отсылкою в комитет Библейского общества после бывшего июня 6-го годовичного собрания 1200 руб. и другими расходами, ныне на лицо 624 руб. 12 коп., в том числе ежегодных взносов 115 руб. 90 коп., единовременных 452 руб. 42 коп., да за книги 56 руб. 60 коп. доложил, что от некоторых членов Библейского общества взносы ежегодных пожертвований прекратились, не от причины ли незнания оных г.г. членов к кому сии деньги вносить. Комитет положил: просить г. вице-президента сего комитета Его сиятельство князя Николая Григорьевича Репнина предложить г.г. маршалам поветовым принять от г.г. членов Библейского общества назначенные ими каждогодно произвольные пожертвования к вспомоществованию в общем благотворном деле за сей год и прислать в комитет, ровно и в преть, таковы деньги от них принимая, доставлять. Сверх того комитет положил: отнестись в Московский почтамт, дабы благоволено присылаемые на имя сего комитета пакеты с деньгами отдавать под расписку г. казначею и директору сего комитета Евфиму Ивановичу Свяцкому.

Вице-президент Князь Николай Репнин
Вице-президент Фролов-Багреев.
Арк. 21 – 24 зв.

№ 11

1821 года, января 31 дня, в заседании комитета Черниговского отделения Библейского общества присутствовали:

Вице-президенты:

Вновь избранный при сем заседании преосвященный Лаврентий, епископ Черниговский и Неженский.

Черниговский гражданский губернатор г. действительный статский советник Александр Алексеевич Фролов-Багреев;

Директоры:

Семинарский ректор архимандрит Мелетий.

Кафедрального собора протоиерей Иоанн Еленев.

Вице-губернатор г. статский советник Николай Романович Политковский.

Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.

Директор гимназии г. надворный советник Сильвестр Васильевич Самарский-Быховец.

Почт-директорский помощник г. надворный советник Прохор Дмитриевич Крупеников.

Г. советник казенной палаты, он же и казначей комитета, Евфим Иванович Свяцкий.

Слушали следующие бумаги:

Отношение Санкт-Петербургского комитета Библейского // общества: 1) декабря от 19-го и 2) декабря от 3-го, с препровождением при первом 25 экз. вновь вышедшего из печати седьмого отчета своего за 1819 год, при втором 25 экз. выписки из журнала заседания своего, 25 сентября происходившего. Комитет положил: оставив по одному оных экз. для библиотеки сего комитета, прочие раздать членам сего комитета, о чем и Санкт-Петербургскому комитету донести.

3) Декабря от 27-го о доставлении в оный сему комитет всякий раз своих отчетов в положенное правилами время с тем, чтобы в случае невозможности составить Генеральное собрание в самом начале года, лучше присылать и до последования оных, дабы только снабдить Санкт-Петербургский комитет полным сведением о делах и успехах, с приложением и списка членов Черниговского отделения. Комитет положил: исполнять впредь по сему отношению Библейского общества, о чем и ему донести.

4) Декабря от 31-го о доставлении сведений по два раза в год к маю и ноябрю месяцам сколько находится в наличности книг Священного Писания // в книгохранилище Черниговского комитета с означением сколько именно Библий и Новых Заветов на каких языках и по какой цене. Комитет определил: в означенные строки доставлять об остаточных наличных книгах требуемые сведения, о чем Санкт-Петербургский комитет уведомить.

5) Отношение вице-президента сего комитета гражданином *** губернатором Александром Алексеевичем Фроловым-Багреевым от г. секретаря Библейского общества Василия Михайловича Попова, полученное от 24 декабря, в котором, извещая об отправленном для комитета Черниговского транспорте книг Священного Писания числом 488, просил снабдить извозчика свидетельством, которое имеет он предъявить Кишиневскому комитету и получить следующие за провоз деньги. Комитет положил: за доставку прописанных книг поручить оные в книгохранилище сего комитета комиссионеру, снабдив извозчика надлежащим свидетельством, и тогда же уведомить Санкт-Петербургский комитет. //

6) При шести записках комиссионера Библейского общества Андрозена ноября от 8-го, 11-го, 15-го, 18-го, 22-го и 25-го числа 1820 года получено славянского Нового Завета для военнослужащих и для запаса к продаже сего комитета 250 экз. Комитет положил: о получении сих книг и что из числа оных по прежнему назначению Библейского общества отослано ноября от 30-го и декабря от 8-го в 12-ю пехотную дивизию без денежно 180 экз. уведомить Санкт-Петербургский комитет, прочие же поручить для продажи.

7) При двух записках одного же комиссионера Андрозена декабря от 2-го получено 100 экз. славяно-русских Апостольских Деяний ценою по 1 руб. Комитет положил:

***. Так в тексті, замість скороченого «г.» – («господин»).

о получении сих книг комитет Библейского общества известить и книги поручить для продажи.

8) Отношение Московского комитета Библейского общества ноября от 9-го с препровождением к сведению для г.г. директоров комитета Черниговского 15 экз. известия о бывшем заседании октября 23, 1820 года. Комитет положил: раздать оные экземпляры г.г. директорам, о чем Московский комитет известить.

9) и 10) Отношения Виленского комитета от 3-го и 20-го декабря с препровождением при оных 10 экз. журнала о бывшем заседании июля в 17-й день и августа в 18-й день. Комитет положил: оные экземпляры раздать г.г. директорам для прочета, о чем и Виленский комитет уведомить.

11) Отношение того же комитета от 27 декабря с приложением 10 экз. воззвания от комитета на польском языке. Комитет заключил: и сии экземпляры раздать г.г. директорам и о получении оных уведомить Виленский комитет.

12) Отзыв корреспондента Стародубского протоиерея Леонтия Рклицкого, при котором препровождая 56 руб. 50 коп., вырученные за отосланные к нему из сего комитета еще 2 экземпляра Библии в 4-ю долю, 5 экз. Четвероевангелия с российским переводом и 1 экземпляр Библии в 8-ю долю. Комитет положил: деньги поручить г. казначею Евфиму Ивановичу Свяцкому для хранения, а г. корреспонденту отправить требуемые им число книг по надлежащему. //

13) Отзыв корреспондента Новгород-Северского протоиерея Стефана Ленковского с доставлением 56 руб. 50 коп., вырученных за продажу книг Святого Писания. Комитет положил: деньги поручить г. казначею для хранения, а к нему, корреспонденту, отослать еще столько же оных книг, сколько было к нему отослано для наделения желающим.

14) Отзыв его же Ленковского, при котором прилагая реестр, сколько потребно для тамошних духовных училищ книг Святого Писания, а именно Библий на славянском языке в 4-ю долю по 11 руб. – 3, в 8-ю по 6 руб. – 5, Нового Завета на славянском языке по 2 руб. 70 коп. – 2, на греческом по 3 руб. 50 коп., на русском и славянском Евангелий с Апостольскими Деяниями по 3 руб. 50 коп. – 100. Просил прислать к нему, Ленковскому, те книги с тем, что за получением оных вышлет деньги. Комитет положил: означенное количество прочих книг отослать из книгохранилища сего комитета к протоиерею Ленковскому. А как на греческом языке Евангелие не имеется, то о присылке оных 100 экз. для запаса отнести в Санкт-Петербургский комитет.

15) Отношение комитета Пустынно-Рыхловского сотоварищества с приложением отчета за 1820 год о денежной сумме и книгах Святого Писания, и с поименованием в отношении, кто именно на настоящий год избран членом. Комитета положил: принять к сведению.

16) Отношение того же сотоварищества с извещением о получении из сего комитета 20 экз. воззвания 2 экземпляра седьмого годичного Генерального собрания Библейского общества. Комитет положил: принять к сведению.

17) Рапорт исправляющего должность благочинного 12-й пехотной дивизии, 23-го егерского полка, священника Алексея Зиновьевского о получении отосланных из сего комитета по назначению Библейского общества для нижних чинов военнослужащих Нового Завета 180 экз. Комитет положил: принять к сведению.

Сверх того комитет определил: 1) Из собранной суммы от продажи книг и от пожертвований отправить в Санкт-Петербургский комитет 1500 руб., об отпуске коей предписать г. директору и казначею Евфиму Ивановичу Свяцкому; 2) Донести во известие комитету Библейского общества и о избрании вице-президентом комитета Черниговского отделения преосвященного Лаврентия, епископа Черниговского и Неженского.

Вице-президенты комитета:
Лаврентий, епископ Черниговский.
Гражданский губернатор Фролов-Багреев.
Арк. 25 – 28 зв.

№ 12

1821 года мая ____**** дня в заседании комитета Черниговского отделения Библейского общества присутствовали:

Вице-президент:

Преосвященный Лаврентий, епископ Черниговский и Неженский.

Директоры:

Ректор семинарии архимандрит Мелетий.

Кафедраальный протоиерей Иоанн Еленев.

Вице-губернатор г. статский советник Николай Романович Политковский.

Губернский прокурор г. коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.

Директор гимназии г. надворный советник Сильвестр Васильевич Самарский-Быховец.

Почт-директорский помощник г. надворный советник Прохор Дмитриевич Крупицков.

Г. советник казенной палаты, он же и казначей комитета Евфим Иванович Свяцкий.

Г. поветовый маршал Яков Иванович Дуин-Борковский.

Гражданин Василь***** Данилович Грищенко.

В оном собрании слушали следующие бумаги:

1. Отношение Санкт-Петербургского // комитета с препровождением 20 экз. выписки из журнала заседания своего 19-го минувшего февраля. Комитет положил: оные экземпляры раздать г.г. директорам и членам комитета.

2. Отношение того же комитета с уведомлением о получении отправленных из сего комитета 1500 руб. денег. Комитет положил: принять сие к сведению.

3. Отношение Пустынно-Рыхловского сотоварищества с прошением о доставлении оному 41 экземпляр Четыреевангелия. Комитет положил: в означенное число Четыреевангелия отослать 20 экз. по надлежащему в Пустынно-Рыхловское сотоварищество.

4. Отношение того же сотоварищества к г. вице-президенту сего комитета преосвященному епископу Лаврентию о бывшем прошлого марта 1-го нарочитом собрании для положения средств к успешнейшему проведению в употребление Священного Писания и о приумножении членов, споспешствующих предприятиям Библейского общества. Комитет // положил: принять к сведению.

5. Отношение комитета Минского с присылкой 4 экз. на польском диалекте воззвания Российского Библейского общества и списка членам. Комитет заключил: сии экземпляры и список принять к делам Черниговского отделения, о чем Минский комитет уведомить.

6. Отношение Московского комитета Библейского общества с препровождением 15 экз. отчета своего за 1820 год с обозрением действий Библейского общества. Комитет заключил: один экземпляр оставить для библиотеки сего комитета, а прочие раздать г.г. директорам сего комитета и членам.

7. Отношение комитета Вилинского отделения с препровождением 3 экз. 2-го издания справки из своих дел. Комитет положил: оные экземпляры приобщить // к делам своим, о чем известить и Вилинский комитет.

Арк. 29 – 30 зв.

№ 13

1821 года, ноября 10-го дня, в заседании комитета Черниговского отделения Российского Библейского общества присутствовали:

Вице-президент:

Преосвященный Лаврентий, епископ Черниговский и Неженский.

**** Пропуск у тексті.

***** Так у тексті

Его сиятельство г. Малороссийский военный губернатор Николай Григорьевич Репнин.

Г. гражданский губернатор Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор семинарии архимандрит Мелетий.

Кафедральный протоиерей Иоанн Еленев.

Г. губернский прокурор коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.

Г. почт-директорский помощник надворный советник Прохор Дмитриевич Крупеников.

Г. маршал поветовый Яков Иванович Дунин-Борковский.

Г. директор гимназии коллежский советник Сильвестр Васильевич Самарский-Быховец.

Г. советник казенной палаты, он же и казначей комитета, Евфим Иванович Свяцкий.

Г. полицмейстер майор Антон Мартинович Ишлинский.

Слушали следующие бумаги:

1. Отношение комитета Пустынно-Рыловского сотоварищества о получении в оном посланные из сего комитета 20 экз. Четвероевангелия. Комитет положил: принять к сведению.

2. Отношение Санкт-Петербургского Библейского общества об отыскании в Слободе Добрянке у мещанина Орешкова транспорта с книгами Священного Писания в 10 ящиках, весом 139 пудов 37 фунтов, оставленного извозчиком подрядчика Чижова Лаврентием Титовым и об отправке оного в Кишинев на имя // преосвященного Димитрия, архиепископа Кишиневского и рапорт корреспондента Городницкого протоиерея Луки Волновича на предписание комитета с препровождением на нанятых от пуда по 45 коп. подводах, тех – 10 ящиков с книгами. Комитет положил: о уплате подлежащих денег за доставку сюда оных книг предписать г. казначею, а г. директору полицмейстеру поручить, отыскав извозчика, отправить оный транспорт в комитет Киевского отделения Библейского общества, где удобнее могут отыскаться извозчики до Кишинева; о чем отнестись в Киевский комитет, уведомить Бессарабский и Санкт-Петербургский комитет, – донести.

3. Две записки комиссионера Санкт-Петербургского комитета с присылкою 40 экз. греческих Новых // Заветов обоих наречий ценою за экземпляр по 7 руб. 50 коп. Комитет положил: потребное число сих книг отослать к корреспонденту Новгород-Сиверскому протоиерею Леньковскому, просившему об оных, а прочие отослать к корреспонденту Нежинскому для продажи. О получении же сих книг донести и Санкт-Петербургскому комитету.

4. Отношение Пустынно-Рыхловского сотоварищества с присылкою 621 руб. денег, полученных от пожертвований 481 руб., да от продажи книг 140 руб., из счета произвести с открытия того сотоварищества по 1 января 1821 года о приеме и приходе полученных из Санкт-Петербургского Библейского комитета. Комитет положил: счет отправить в Санкт-Петербургский комитет, а деньги поручить г. казначею сего комитета для хранения, о чем дать знать и Пустынно-Рыхловскому сотовариществу.

5. Отношение Московского комитета Библейского общества с присылкою 20 экз. известия о бывшем заседании своем прошедшего сентября 17-го и с уведомлением о отпечатании на греческом языке Библий ценою по 12 руб. за экземпляр в переплёте, и Нового Завета на польском языке по 2 руб. экземпляр. Комитет положил: экземпляры раздать г.г. директорам комитета, о чем и Московский комитет с благодарностью уведомить.

6. Отношение того же комитета с препровождением 15 экз. известия об открытии в городе Верее сотовариществ оного комитета. Комитет положил: и сии экземпляры раздать г.г. директорам. Уведомить и Московский комитет. Сверх того в комитете разсуждаемо было об улучшении способа к продаже книг Святого Писания открытием особого места для того, избрав выгодное положение в городе Чернигове и в других местах, об открытии сотовариществ и о прочем. Комитет положил: продажу книг

Святого Писания здесь оставить до времени в своем месте под ведением комиссионера сего комитета, а при том сделать шкаф в пристройке при входе в теплый собор для продажи оных под смотрением г. директора, кафедрального протоиерея Еленева, и как комитету известно, что в Нежине и Глухове при соборах есть церковные лавки; посему вице-президенту комитета преосвященному Лаврентию предоставит попечение об открытии // в оных лавках продажи книг Священного Писания, предоставив при том г.г. вице-президентам сего комитета; ему же, преосвященному Лаврентию, и князю Николаю Григорьевичу Репнину отнестись, как и корреспондентам – Неженскому и Стародубскому об открытии в Нежине и Стародубе сотовариществ, так и к другим лицам для принятия участия в сем благотворном деле и действовании, о чем и комитету Санкт-Петербургскому донести.

Вице-президенты комитета:
Лаврентий, епископ Черниговский и Неженский
Князь Николай Репнин, Малороссийский военный губернатор.
Арк. 31–34.

№ 14

1822 года, декабря 17-го дня, в заседании комитета Черниговского отделения Библейского общества были:

Вице-президенты:

Преосвященный Лаврентий, епископ Черниговский и Неженский.
Г. гражданский губернатор Александр Алексеевич Фролов-Багреев.

Директоры:

Ректор семинарии архимандрит Мелетий.
Кафедральный протоиерей Иоанн Еленев.
Г. губернский прокурор коллежский советник Георгий Ильич Бажанов.
Г. директор Черниговской гимназии коллежский советник Сильвестр Васильевич Самарский-Быховец.

Г. советник казенной палаты Евфим Иванович Свяцкий. //

Слушали следующие бумаги: отношения Санкт-Петербургского комитета:

1. Сентября от 2-го с препровождением 20 экз. дел сведения комитета сего и сотрудников его, выписки из журнала заседания своего 24 числа августа. Комитет положил: один экземпляр оставить при делах сего комитета, а прочие раздать г.г. членам и разослать в сотоварищества, и к корреспондентам, о чем в Санкт-Петербургский комитет донести.

2. Сентября от 25-го о присылке ведомости о наличном числе экз. книг в книгохранилище сего комитета в мае и ноябре месяца ежегодно. Комитет положил: исполнить сие предписание, требуемая же ведомость о наличных книгах уже отправлена в истекшем ноябре месяце.

3. Октября от 13-го с извещением о получении из сего комитета 1800 руб. // асигнаций и 161 руб. серебром. Комитет положил: принять к сведению.

4. О доставлении годовичных отчетов не позже февраля месяца. Комитет положил: исполнить по сему предписанию.

5. Октября от 30-го с препровождением 20 экз. для сведения сего комитета и сотрудников его выписки из журнала заседания сего 26 числа того ж месяца. Комитет заключил: один экземпляр оставить при делах комитета, а прочие раздать здесь и разослать по сотовариществам и к корреспондентам, о чем отапортовано уже и комитету Санкт-Петербургскому.

6. 2-а отношения за решением // духовной дикастерии, из коих первый октября 17-го прислано 391 руб. 70 коп., а при втором ноября 6-го – 573 руб. 90 коп., вырученных духовными правлениями за высланные для церквей из сего комитета Библии. Комитет заключил: как оные деньги поручены уже от г. вице-президента сего комитета преосвященного епископа Лаврентия г. казначею комитета для записи в приход, то принять сии ко сведению и известить о получении той суммы духовную дикастерию. Отношение комитета Кролевецкого сотоварищества с приложением

копий с журнала, октября 14-го состоявшимся и отправленного тем комитетом в Московскую сенатскую типографию объявления для прочтения в ведомстве // об-их столиц об открытии в городе Кролевец того сотоварищества. Комитет заключил: принять к сведению, а книги выслать.

Отношение Московского комитета сего декабря 15-го, препровождая один экземпляр приложенной на русский язык псалтыри в дар для библиотеки сего комитета, и для г.г. членов оного 12 экз. выписки из журнала ноября 4-го, уведомляет о отпечатании оных экз. и цене оной псалтыри для желающих получить. Комитет положил: // рапорты благочинным с присылкою денег, собранных от пожертвования, 734 руб. 94 коп., Стародубского сотоварищества за продажу книг 147 руб. 50 коп., Козелецкого духовного правления за продажу книг 391 руб. 70 коп. Отношение духовной дикастерии ноября 29-го с присылкою ассигнациями 700 руб., серебром 60 коп. и медью 10 коп. Рапорт Новгород-Северского корреспондента протоиерея Ленъковского с присылкою 200 руб. за продажу книг. Комитет положил: из означенной суммы пожертвований 734 руб. 94 коп., да вырученных за продажу книг 2013 руб. 80 коп., отослать в Санкт-Петербургский комитет.

Шесть прошений от // разных лиц о выдаче им безденежно книг Священного Писания. Комитет заключил: просимые книги выдать.

Вице-президенты комитета:

Лаврентий, епископ Черниговский

Фролов-Багреев, гражданский губернатор.

Сверх того заключено: потребовать от сотовариществ Кролевецкого и Стародубского отчетов ко 1-му числу генваря. Исполнить.

Арк. 35 – 38.

Александр Тарасенко

К ИСТОРИИ ЧЕРНИГОВСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ РОССИЙСКОГО БИБЛЕЙСКОГО ОБЩЕСТВА (1819 – 1822 pp.)

Статья открывает изучение деятельности Черниговского отделения Российского Библейского общества. В приложении публикуются протоколы заседаний комитета этой религиозно-просветительской организации.

Oleksandr Tarasenko

A HISTORICAL SURVEY OF CHERNIHIV BRANCH OF THE RUSSIAN BIBLE SOCIETY (1819 – 1822)

The article initiates the research of the activity of Chernihiv Branch of the Russian Bible Society. The supplement contains the minutes of meetings of this religio-educational organization Committee.

●

ПОСТАТЬ ПРОТОДИЯКОНА ВАСИЛЯ ПОТІЄНКА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (ЗА ДОКУМЕНТАМИ ЦДАЗУ)

У статті висвітлюються основні віхи життя та діяльності протодиякона В. Потієнка – голови Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР) 1924–1926 рр., активного діяча УАПЦ 1920–1930-х рр. та її відродження в першій половині 1940-х рр. в Україні та за її межами.

Ключові слова: протодиякон В. Потієнко, ВПЦР, УАПЦ.

В історії України ХХ століття стало епохою видатних подій, змін, здобутків і втрат. Серед них – утворення незалежної української церкви.

Українська православна автокефальна церква (УАПЦ) була заснована 5 травня 1920 р. на засіданні Всеукраїнської православної церковної ради (ВПЦР)¹.

*Лл. 1.
Протод. В. Потієнко.
1920 рр. ЦДАЗУ,
ф. 23, оп. 1, спр. 69,
арк. 1*

У жовтні 2011 р. минуло 90 років з того часу, як у Києві відбувся Перший Всеукраїнський православний церковний собор (14–30 жовтня 1921 р.)², на якому були затверджені головні засади УАПЦ – автокефалія, соборноправність, українізація та висвячена ієрархія УАПЦ³. Василь Липківський (1864–1937) – перший митрополит Київський і всієї України УАПЦ – у своїх спогадах назвав дні, коли відбувався собор, днями «її урочистого охрещення в Духові Святому»⁴.

Вищою законодавчою та судовою владою УАПЦ був Всеукраїнський православний церковний собор, який мав збиратися кожні п'ять років⁵. У період між соборами вищим керівним органом УАПЦ була Всеукраїнська православна церковна рада⁶, яка про свою роботу звітувала двічі на рік на Великих зборах (Микільських – у травні, Покровських – у жовтні) та на Всеукраїнському православному церковному соборі⁷.

Заснована у 1917 р., ВПЦР проіснувала до середини 1930-х рр.⁸ Почесним головою ВПЦР був митрополит УАПЦ, але координував роботу та вирішував усі поточні справи ради її голова, який обирався на Покровських зборах⁹. Серед тих, хто в різні роки очолював ВПЦР, був молодий, але відданий справі протодиякон Василь Потієнко¹⁰.

Спроба розкрити постать В. Потієнка – свідка та активного учасника релігійного життя в Україні 1920–1940-х рр. – і є метою даного дослідження.

Повернення з небуття імен окремих церковних діячів України сприятиме повнішій реконструкції подій, пов'язаних з історією УАПЦ 1920–1930-х рр. та її відродженням у першій половині 1940-х рр. в Україні та за її межами. В цьому і полягає актуальність даної праці.

На сьогодні у науковому обігу є розпорошені спогади сучасників, некрологи, короткі біографічні відомості про В. Потієнка. Знаходимо згадки про нього на сторінках

© Горбунова Галина Анатоліївна – головний спеціаліст відділу формування НАФ та діловодства Центрального державного архіву зарубіжної україніки.

Іл. 2

*Протод. В. Потієнко з дружиною
А. Потієнко. 1920-рр.
ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, стр. 69, арк. 1*

церкви в Україні. 1917–1930» (1959)¹⁵, у шостому томі «Енциклопедії українознавства» (1970)¹⁶.

З деякими напрямками роботи В. Потієнка, а також репресивними заходами, які проти нього здійснювали органи ДПУ, можна ознайомитися у фундаментальній праці І. Власовського «Нарис історії Української Православної Церкви (1961)¹⁷.

Детальніше біографія В. Потієнка розкривається у «Мартирології українських церков у чотирьох томах» (Т. I, 1987). Там же опубліковані фрагменти «Спогадів» Василя Потієнка та деякі його статті¹⁸.

З набуттям Україною незалежності серед актуальних тем наукових досліджень вагоме місце посіло вивчення історії церковного життя України 1920-1930-х рр. У дослідженнях, присвячених історії УАПЦ та її окремим діячам, мимохідь згадується В. Потієнко, зокрема, в публікаціях І. Преловської¹⁹ та А. Киридон²⁰.

Знаходимо ім'я В. Потієнка в окремих числах журналу «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» (упорядники І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов), а точніше в опублікованих архівних документах, які підтверджують репресивні заходи органів ДПУ-НКВС, спрямованих проти УАПЦ та окремих її представників²¹.

Усі згадки про В. Потієнка не несуть в собі змістовної, поглибленої інформації про нього. Вони не відображають усі віхи його біографії, не спроможні розкрити повноту цієї яскравої постаті. Це значною мірою пов'язано з розпорошеністю джерельної бази та її недоступністю для дослідників перш за все в Україні.

На сьогодні найповніше документи про життя та діяльність В. Потієнка зосереджені в Центральному державному архіві зарубіжної україніки (ЦДАЗУ), які у 2009 р. були передані Валентином Кохном – багаторічним головою Українського Православного Братства імені митрополита Василя Липківського на еміграції (США). В ході науково-технічного опрацювання документів даного надходження сформовано фонд 23 «Документи Українського Православного Братства імені Митрополита Василя Липківського на еміграції, зібрані родиною Валентина та Раїси Кохно (США)», частина документів якого утворила опис 1 «Протодиякон Василь (Потієнко Василь Васильович, [1893 (1898)]–1945), церковний діяч».

Найповніше віхи життя та діяльності В. Потієнка можна дослідити на основі його особистих документів, статей, недільних проповідей, нотаток, щоденника, незакінчених «Спогадів», роботу над якими було розпочато у 1944 р.²², нечисленних документів парафіяльної ради Св. Михайлівської української православної парафії в Німеччині.

В особистих документах Василя Потієнка (паспорт, військовий квиток, посвід-

досліджень сучасних українських науковців, які вивчають історію УАПЦ та окремих її представників. Але при цьому в Україні постать В. Потієнка залишається маловідомою та недостатньо дослідженою.

Перший, хто ще у 1930-х рр. згадував та характеризував діяльність В. Потієнка на посаді голови ВПЦР, був митрополит В. Липківський. Його ім'я неодноразово фігурує в сьомому розділі «Відродження української церкви» – «Історії Української Православної Церкви» митрополита В. Липківського¹¹.

У 1947 р. на шпальтах таких українських періодичних видань, як часопис «Православний українець»¹², газета «Неділя»¹³, з'явилися короткі публікації про тернистий життєвий шлях В. Потієнка та його трагічну смерть.

Короткі біографічні відомості про нього знаходимо в книзі М. Явдася «Українська Автокефальна Православна Церква. 1921–1936» (1957)¹⁴, у післямові М. Соловія до праці митрополита В. Липківського «Відродження

чення та довідки) зазначається дата та місце його народження. Але на основі цих документів встановити точну дату досить складно. Це пов'язано з тим, що за одними документами він народився 27 грудня 1893 р.²³, за іншими – 9 січня 1898 р.²⁴. В книзі М. Явдася «Українська Автокефальна Православна Церква. 1921–1936» та «Мартирології українських церков у чотирьох томах» зазначається, що народився В. Потієнко 9 квітня 1898 р.²⁵.

Достеменно відомо, що Василь Потієнко з'явився на світ в м. Сосниця Сосницького пов. Чернігівської губ.²⁶ (нині – смт Сосниця Сосницького р-ну Чернігівської обл.). Його мати Марія походила з роду Скриленків²⁷, батько – Василь (?-1922)²⁸ був дияконом (хоча у деяких офіційних документах Василь Васильович писав, що походить з родини фельдшера)²⁹, в перші роки діяльності УАПЦ був головою Сосницької парафіяльної церковної ради³⁰. Відомо також, що в родині було троє синів³¹.

В. Потієнко здобув гарну освіту: навчався в Чернігівській духовній семінарії та на історико-філологічному факультеті Київського університету св. Володимира³², володів німецькою та французькою мовами³³.

Із «Спогадів» Василя Потієнка відомо, що на початку 1921 р. він працював у Сосниці³⁴ і саме тоді повністю занурився «у церковно-громадський рух, дістав хіротонію на диякона, отже, увійшов до складу духівництва Української Церкви»³⁵.

З перших днів своєї роботи, яка була спрямована на зміцнення та розбудову української церкви, В. Потієнко мав змогу відчувати, яким нелегким і тернистим є обраний ним шлях: уже у 1921 р. його тричі заарештовували. Вперше – у березні 1921 р.³⁶. Приводом до цього став його виступ на зборах в с. Шабалинові під Сосницею. Під час виступу він відверто засуджував загарбницькі дії підрозділів Червоної Армії в Україні, акцентуючи увагу на тому, що «[...] вони йшли і несли велику руйнацію для культурних цінностей і пам'яток старовини»³⁷. Незабаром В. Потієнко був заарештований і півтора місяця провів у в'язниці³⁸.

Влітку того ж самого року Василь Васильович знову був під арештом два тижні. Цього разу приводом стали терористичні акти в Сосницькому повіті, скоєні недоволеними існуючою владою³⁹.

Після звільнення В. Потієнко на запрошення організаторів проведення вчительських курсів розпочав читати цикл лекцій з історії української літератури⁴⁰.

Саме в цей час він отримав запрошення взяти участь у роботі Першого Всеукраїнського православного церковного собору УАПЦ в Києві як делегат від Чернігівщини⁴¹. Але наприкінці вересня 1921 р. В. Потієнка викликали до НК та змусили дати підписку про те, що на собор він не поїде⁴²: «Я таку підписку дав. Але потім взяв вирядку від повітової спілки кооперативів – на закупівлю книжок і кооперативної літератури, від відділу народної освіти – на купівлю підручників, і від археологічного комітету – до Академії Наук у справах [...] З тими вирядками і поїхав до Києва – не на Собор, а у відрядження від трьох солідних установ»⁴³.

Враження від Першого Всеукраїнського православного церковного собору УАПЦ Василь Потієнко виклав у своїх «Спогадах»⁴⁴. З них відомо і про те, що незабаром після повернення, він сам, його батько та брати були заарештовані⁴⁵. Під час обшуку,

Іл. 2.

Всеукраїнська православна церковна рада.
1924-1925 рр.
ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 2, спр. 41, арк. 11

забрали листування, щоденник, нотатки В. Потієнка, які й були використані проти нього. Він згадував, що свій щоденник він вів «[...] з 1914 року. Весь переддень революції, як я сприймав і розумів його, там відзеркалився. Всі революційні перипетії боротьби там були зафіксовані, в масштабах моєї території і з мого світосприймання. Там було багато особистого, інтимного, чого ніхто не знав. І те стало повною власністю слідчого»⁴⁶.

Численні арешти не змусили Василя Потієнка відмовитися від прагнення працювати для зміцнення незалежної української церкви. За досить короткий проміжок часу завдяки його старанням в Сосницькому повіті на Чернігівщині було засновано понад 20 українських парафій⁴⁷. Його активна діяльність стала широко відомою, і вже у квітні 1922 р. В. Потієнко був призначений технічним секретарем ВПЦР і фактично взяв на себе всю канцелярську роботу⁴⁸.

Працюючи у ВПЦР, молодий диякон своєю відданістю справі, уважністю та відповідальністю привернув до себе увагу митрополита Василя Липківського. 19 червня 1922 р. Василю Потієнку було запропоновано супроводжувати митрополита УАПЦ у його подорожі парафіями Чернігівщини⁴⁹.

Як він згадував пізніше, «це була перша моя подорож з м-том Липківським, коли я мав змогу пересвідчитися в колосальному враженні, яке він справляв на народ [...]»⁵⁰.

З того часу і до 1924 р. В. Потієнко неодноразово супроводжував митрополита В. Липківського під час його подорожей, поєднуючи роботу секретаря, радника та протодиякона, вів діловодство та вирішував різні господарсько-побутові питання⁵¹.

У жовтні 1923 р. Консисторія УАПЦ в США звернулася до ВПЦР з проханням надіслати до них єпископа та протодиякона УАПЦ. Після обговорення кандидатур, які супроводжувалися довготривалими дискусіями, було вирішено делегувати єпископа Іоанна Теодоровича та протодиякона Василя Потієнка⁵².

Консисторія УАПЦ у США надіслала на ім'я кожного квитки та \$ 365⁵³. Але після подачі заяв на закордонні паспорти до відповідних інстанцій, справа загальмувалася. Зрештою, у січні 1924 р., отримавши відповідні документи, єпископ І. Теодорович залишив Україну, а протодиякон В. Потієнко так і не зміг скористатися запрошенням.

Працюючи над своїми «Спогадами», Василь Васильович згадував: «Понад 20 років пройшли з того часу. Часто, особливо в тяжкі хвилини життя, згадуєш про можливість, яка була, побувати в Америці, уникнути азійсько-дикого життя в Советському Союзі, не зазнати тюрем, каторги, поневіряння, безправ'я, знущання, великих і дрібних ущемлень, і думаєш, чи шкодувати за тим, чи ні [...] Цілком не кривлячи душею, кажу, що не шкодую, що тоді, в січні 1924 р., не поїхав з арх. Теодоровичем до Америки. Очевидно, і я в це глибоко вірю, Провидінню угодю було залишити мене тут, щоб піднести потім на височінь керівника УАПЦ, щоб потерпіти за це кривду велику, щоб зазнати потім тих страшних переживань, які я мав, щоб бути стороннім і далеким свідком ганьби Церкви нашої, що заподіяли на сором собі пастирі її, проголосивши її не церквою, а політичною, антирадянською, контрреволюційною організацією, щоб пережити цілковиту руїну і ліквідацію УАПЦ, як церковного організму, щоб бачити тяжку кару і гірке спокутування народу нашого за гріхи свої перед Богом, щоб пережити тяжкі роки війни советів з Німеччиною, яка невідомо коли скінчиться, щоб знову стати до улюбленої церковної справи, в неймовірних умовах війни створювати свою церкву, пережити вгасання німецького війська з Харкова в лютому 1943 року і поворот їх у березні того ж року, нарешті, щоб покинути Іну і все нажити тяжким трудом і з Юрком пуститися в мандри, в невідомість, на Захід, про який ходили такі страшні чутки і де ми знайшли притулок і теплу гостинність, та ще і змогу продовжувати свою церковну справу [...]»⁵⁴.

Залишившись в Україні, В. Потієнко продовжив свою активну роботу, спрямовану на зміцнення УАПЦ. Деякий час він служив в київських церквах УАПЦ⁵⁵ і одночасно був членом пленуму ВПЦР⁵⁶.

Під час Великих Микільських зборів ВПЦР, які відбулися 25–30 травня 1924 р.⁵⁷, з ініціативи митрополита Василя Липківського протодиякона Василя Потієнка було обрано головою Президії ВПЦР⁵⁸. (Термін «Президія ВПЦР» був введений в обіг із затвердженням Статуту УАПЦ у 1926 р., за часів головування В. Потієнка він не був офіційним⁵⁹).

Про свою роботу на посаді голови Президії ВПЦР В. Потієнко писав: «Вся моя діяльність як голови ВПЦР була спрямована на досягнення таких завдань:

а) налагодити канцелярсько-протокольну роботу ВПЦР, упорядкувати фінанси, подбати про видання богослужбових книжок укр. мовою;

б) провести таку ж роботу і на місцях, в окр. Церк. Радах, завести облік священно- і церковнослужителів в цій Церкві, з даними про їхнє минуле тощо;

в) установити контакт і живий зв'язок ВПЦР з місцевими церквами, використовувати всяку можливість брати участь у роботі з'їздів, соборів та нарад місцевих церков;

г) достойно репрезентувати УАПЦ в зносинах з іншими церквами і з органами рад. влади, ні в якому разі не принижуючи їх авторитету як автокефальної церкви [...]

д) зробити все можливе, щоб управити УАПЦ на підставі існуючих радянських Законоположень, але не шляхом поступок у принципіальних засадах»⁶⁰.

Саме за часів головування у ВПЦР В. Потієнко розгорнула свою діяльність фінансово-видавничу комісія. Її активна робота тривала з червня 1924⁶¹ до середини 1926 р.⁶² Основне завдання цієї комісії полягало у підготовці та виданні (переважно за рахунок пожертв приватних осіб) богословської літератури українською мовою⁶³.

Про деякі здобутки на цій ниві Василь Потієнко писав: «В першу чергу надрукували Псалтир, Часловець і Молитовник. Потім Чин Божественної літургії, молитовник, вінчики, розрішальні молитви, здали до друку «Мінею», випустили служби «Страсної седмиці», граматки. Готували до друку «Апостол» і Велику Євангелію. Надрукували «Малий октоїх». Випустили в Харкові «Календар на 1926 р.». Це все з великими зусиллями. [...] Я особисто до кінця праці своєї у ВПЦР на друк богослужбових книжок звертав найбільш уваги, і кожну книжечку, яка виходила з друку, ладен був обцілувати»⁶⁴.

І справді: хоч офіційно діяльність Видавничо-фінансової комісії було припинено 16 лютого 1927 р.⁶⁵, фактично її робота зійшла нанівець з моменту арешту голови ВПЦР Василя Потієнко влітку 1926 р.

Саме 1926 р. ознаменувався початком активного наступу радянської влади на УАПЦ та її діячів. Одним з перших це відчув саме В. Потієнко, якого неодноразово викликали на допити до ДПУ в Харкові. Під час одного з таких допитів його звинуватили в тому, що він не тільки підтримує зв'язок з єпископом Іоанном Теодоровичем, а й надсилає листи антирадянського змісту і цим самим компрометує радянську державу. Насправді, в своїх листах голова ВПЦР відверто писав про складну ситуацію, в якій перебувала УАПЦ. Один з таких листів єпископ І. Теодорович опублікував у часописі «Дніпро» (друкований орган УАПЦ в США і Канаді)⁶⁶, що і стало приводом до чергового арешту В. Потієнко 4 червня 1926 р. Незабаром така ж доля спіткала і митрополита В. Липківського⁶⁷.

На початку вересня 1926 р. під тиском ДПУ було скликано нараду єпископів та представників УАПЦ. Її учасники змушені були піддати осуду «антирадянські» настрої деяких діячів УАПЦ, серед яких були митрополит В. Липківський та протодиякон В. Потієнко⁶⁸.

Під час Великих Покровських зборів (25–30 жовтня 1926 р.) була обрана нова ВПЦР, до складу якої вже не увійшов колишній голова ВПЦР В. Потієнко⁶⁹.

Тільки після переобрання ВПЦР було затверджено «Статут Всеукраїнського об'єднання релігійних громад Української автокефальної православної церкви» (10 грудня 1926 р.)⁷⁰, чим так переймався два роки В. Потієнко. Але легалізація УАПЦ не гарантувала її подальшої спокійної діяльності. Одним з нових поштовхів до загострення відносин між представниками радянської влади та верхівкою УАПЦ-ВПЦР знов-таки стала постать колишнього голови ВПЦР В. Потієнко. Саме йому, звільненому з в'язниці, влаштували урочисту зустріч парафіяни Софійського собору на чолі з митрополитом В. Липківським⁷¹.

У другій половині 1920-х рр. чимало священнослужителів УАПЦ різного рівня опинилися перед дилемою, про яку В. Потієнко писав: «Внаслідок наполегливої активної роботи спілки безбожників і боротьби єдиним фронтом партії, профспілок і НКВД проти релігії, багато тих, хто брали найактивнішу, а часом провідну роль в церковних органах, були поставлені перед дилемою: піти на перекір зовнішньо-тис-

нучим силам і залишитися в церкві, отже, перейти на церковну роботу як професійну, бо, кінець-кінцем, їх з радянської роботи виженуть за релігійну впертість, чи відійти од церкви і не мати з того клопоту [...]»⁷².

Що ж стосується самого протодіякона Василя Потієнка, він у 1928 р., змучений неодноразовими арештами, безпідставними звинуваченнями, зрікся дияконського сану та вийшов з УАПЦ⁷³. Зробити такий крок його змусили, імовірно, сильний психологічний тиск, погрози, а найголовніше – усвідомлення того, що від його рішення залежатиме доля його близьких – дружини Агрипини та маленького сина Юрія⁷⁴.

На жаль, офіційне зречення не врятувало В. Потієнка, а отже, не дало спокою його родині: у 1934 р. він був засуджений до п'яти років заслання, яке він відбував на Печорі в Комі АРСР⁷⁵ (нині – Республіка Комі, Росія).

Відбувши покарання, у 1939 р. Василь Потієнко повернувся в Україну⁷⁶. Оскільки вільно обрати місце проживання він не мав права (у 16 населених пунктах жити йому було заборонено)⁷⁷, оселився в Полтаві⁷⁸, де протягом лютого 1940 – вересня 1941 рр. працював на Полтавській поліграфічній фабриці⁷⁹.

Коли у 1941 р. спалахнула війна, Василь Потієнко, залишившись з родиною на окупованій території, повернувся до діяльності священнослужителя. Протягом 1941–1943 рр. він працював відповідальним секретарем Харківського Єпархіального управління⁸⁰, налагоджуючи діяльність УАПЦ на Харківщині.

Наприкінці вересня 1943 р. служив у Св. Покровському соборі УАПЦ у Вінниці⁸¹. Звідти з сином Юрієм розпочав шлях на еміграцію.

Опинившись у Німеччині, В. Потієнко включився в роботу Св. Михайлівської української православної парафії УАПЦ в Берліні⁸². Життям парафії відала парафіяльна рада, головою якої був протоієрей Федір Білецький, на посаду секретаря був запрошений протодіякон Василь Потієнко⁸³.

Серед питань, що розглядалися на засіданнях парафіяльної ради Св. Михайлівської української православної парафії в Німеччині, були «Прийняття справ парафії й розподіл обов'язків між членами Парафіяльної Ради», «План роботи Парафіяльної Ради», «Прийняття нових членів Парафії», «Біжучі справи», «Основні засади існування й роботи Братства християнського вдосконалення при Парафії», «Касовий звіт Парафії», «Інформація о. Настоятеля про стан церковного життя в Берліні й на периферії», «Про святкування Різдва Христового», «Про відкриття бібліотеки при церкві» та ін.⁸⁴.

При парафії діяло Братство морального вдосконалення й християнської взаємодопомоги, в якому так само головував прот. Ф. Білецький, а секретарем був протод. В. Потієнко⁸⁵.

Із щоденника, який вів В. Потієнко з 1 січня по 5 квітня 1945 р., стає зрозуміло, що до останніх своїх днів головними для нього залишалися справи української церкви. Щодня вони разом з прот. Ф. Білецьким проводили регулярні богослужіння та вирішували нагальні проблеми Св. Михайлівської парафії⁸⁶. Крім того, В. Потієнко регулярно відвідував та звітував про роботу перед єпископом Переяславським Мстиславом (С. І. Скрипником). За розпорядженнями останнього він часто бував (інколи з сином Юрієм, який на той час був іподіяконом)⁸⁷ у відрядженнях в містах Вад Кіссінген (Німеччина), Відень (Австрія), Торунь (Польща) та ін.⁸⁸. Метою поїздок були зустрічі з українськими біженцями, остарбайтерами та ін., під час яких він виступав з проповідями⁸⁹, читав лекції з історії української церкви.

Варто підкреслити, що В. Потієнко чимало уваги приділяв підготовці та проведенню публічних лекцій⁹⁰, написанню доповідей та статей з історії української церкви, висвітленню постатей видатних громадських, релігійних та культурних діячів. Серед творчих документів, що входять до складу опису В. Потієнка в ЦДАЗУ, – доповіді та статті «Церковна ситуація на Україні і в Росії після революції 1917 року», «Українська Автокефальна Соборноправна церква», «Патріяршество в Москві і Українська церква», «Віра народу незламна», «Свято хрещення Руси-України», «Віра українського народу», «Короткі відомости з історії Української Православної Автокефальної Церкви», «Право Української Православної Церкви на Автокефальність», «Українська Православна Церква», «Основи відродження Української Автокефальної

Православної Церкви», а також статті, присвячені вшануванню пам'яті О. Олесья, О. Кошиця, Є. Коновальця, В. Чехівського, Г. Сковороди та ін.⁹¹. Деякі вищезазвані публікації та доповіді підписані псевдонімом «Валер'ян Похмурий»⁹².

До останніх днів свого життя В. Потієнко вів щоденник. У тому ж самому щоденнику його син Ю. Потієнко зробив запис: «10.4.45. Виїхали шукати кращого життя, тікаючи від небезпеки, яка була над Берліном. З великими труднощами і перешкодами добралися 12.4 до станції Crossen в Тюрингії. По дорозі з Crossen у Eisenberg в селі Kursdorf 12.4.45 о 12 годині дня при налеті англійських винищувачів загинув мій ніколи не забутній і відомий всьому свідомому українському громадянству почесний протодиякон Василь Потієнко»⁹³.

На жаль, не врятувало життя протодиякона Василя Потієнка портмоне⁹⁴, через яке пройшли осколки снаряда, завдавши йому смертельних ран. Це портмоне, так само, як і оран⁹⁵, – символ приналежності до дияконського сану, від якого в душі він ніколи не відрікався, збагатили колекцію ЦДАЗУ.

Поховали протодиякона Василя Потієнка в с. Курсдорф (Німеччина)⁹⁶. Пам'ять про нього бережуть його нащадки. Нами ж зроблена спроба повернути в Україну добре ім'я протодиякона УАПЦ Василя Потієнка, привернувши увагу до його постаті дослідників історії української церкви та широкого кола громадськості нашої держави.

1. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 35: Мартирологія українських церков: у 4 т. / Українське видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка. – Торонто-Балтимор, 1987. – Т. I. – Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / упор. і ред. О. Зінкевич, О. Воронін. – С. 1006.

2. ЦДАЗУ, ф. 23 «Документи Українського Православного Братства імені Митрополита Василя Липківського на еміграції, зібрані родиною Валентина та Раїси Кохно (США)», оп. 1 «Протодиякон Василь (Потієнко Василь Васильович, [1893 (1898)]–1945), церковний діяч», спр. 19, арк. 26.

3. Білокінь С., Ігнатуша О. Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) / Довідник з історії України (А-Я) / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – К.: Генеза, 2002. – С. 901; ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 351: Мартирологів ... – С. 171.

4. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 19, арк. 26.

5. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 341: Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: у 4 т. – Нью-Йорк-Банд Брук, 1961. – Т. 4. – Ч. I: XX ст. – С. 131.

6. Там само. – С. 131.

7. Ігнатуша О. Назв. праця. – С. 231, 233.

8. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 01: Всеукраїнська Православна Церковна Рада / Енциклопедія українознавства. – Париж-Нью-Йорк, 1955. – Т. 1. – С. 323.

9. Ігнатуша О. Назв. праця. – С. 235.

10. Білокінь С., Ігнатуша О. Назв. праця. – С. 901.

11. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 19, арк. 37, 57, 60, 81.

12. Там само, спр. 58, арк. 16 зв.-17.

13. Там само, спр. 18, арк. 1.

14. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 1275: Явдась М. Українська Автокефальна Православна Церква. 1921-1936. – Мюнхен-Інгольштадт, 1956. – С. 87-88.

15. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 15: Митрополит Василь Липківський. Відродження церкви в Україні. 1917-1930. – Торонто, 1959. – С. 254, 303.

16. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 06: Потієнко Василь / Енциклопедія українознавства. – Париж-Нью-Йорк, 1970. – Т. 6. – С. 2282.

17. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 160, 166, 168-172, 213.

18. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 351: Мартирологія ... – С. 106-120, 171, 191-195, 428-430, 975-976, 1031, 1069, 1092, 1098.

19. Преловська І. М. Архівно-слідча справа протоієрея УАПЦ Юрія Красицького як джерело до вивчення софійського осередку Української автокефальної православної церкви у 1920х роках // Лаврський альманах: Збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 22. – С. 96, 99, 102

20. Киридон А. Шлях до «Собору самопізнання»: До 80-ї річниці Другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К., 2007. – № 16. – С. 221, 225-226
21. «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ» / упор. І. Бухарева і ін. – К., 2005. – № 1-2 (24-25). – С. 259, 260, 266, 303-305; К., 2006. – № 1-2 (26-27). – С. 268, 284, 304, 321
22. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 11, арк. 4
23. Там само, спр. 4, арк. 3 зв., 7 зв.
24. Там само, спр. 3, арк. 2 зв., 20; спр. 18, арк. 1; ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 06: Потієнко Василь. Назв. праця. – С. 2282
25. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 1275: Явдась М. Назв. праця. – С. 87; ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. № 351: Мартирологія ... – С. 975
26. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 4, арк. 7 зв.
27. Там само, арк. 4.
28. Там само, спр. 11, арк. 62.
29. Там само, арк. 90.
30. Там само, спр. 19, арк. 57 зв.
31. Там само, спр. 11, арк. 34.
32. Там само, спр. 17, арк. 1.
33. Там само, спр. 2, арк. 3.
34. Там само, спр. 11, арк. 5.
35. Там само, арк. 1.
36. Там само, арк. 5.
37. Там само, арк. 5-6.
38. Там само, арк. 6.
39. Там само, арк. 6.
40. Там само, арк. 6.
41. Там само, арк. 7.
42. Там само, арк. 9.
43. Там само, арк. 10.
44. Там само, арк. 11-16; 31 зв.-33 зв.
45. Там само, арк. 34 зв.
46. Там само, арк. 34 зв.-35.
47. Там само, спр. 18, арк. 1.
48. Там само, спр. 11, арк. 42 зв., 43 зв.
49. Там само, арк. 44.
50. Там само, арк. 44-44 зв.
51. Там само, арк. 17.
52. Там само, арк. 80 зв.
53. Там само, арк. 80 зв.
54. Там само, арк. 82-82 зв.
55. Там само, арк. 83.
56. Там само, арк. 80 .
57. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 164.
58. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 11, арк. 89.
59. Ігнатуша О. Назв. праця. – С. 235.
60. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 11, арк. 96 зв.
61. Там само, арк. 99.
62. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 216.
63. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 11, арк. 99 зв.
64. Там само, арк. 99 зв.
65. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 213.
66. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ / упор. І. Бухарева і ін. – К., 2005. - № 1-2 (24-25). – С. 259, 266.
67. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 429.
68. Киридон А. Назв. праця. – С. 221.
69. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 341: Власовський І. Назв. праця. – С. 170.

70. Там само. – С. 160.
71. Киридон А. Назв. праця. – С. 225-226.
72. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 11, арк. 97.
73. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 351: Мартирологія ... – С. 355, 1031.
74. Потієнко Юрій Васильович (1925-2002) народився в Києві (за іншими даними – в с. Криниця, пов. Новий Санч, Польща /нині – м. Криниця, пов. Новий Сонч, Миколаївське воєвод., Польща). Навчався у середній Політехнічній школі навчального відділення при Управлінні допоміжних служб Південної залізниці. Опинившись у Німеччині, продовжив навчання в Українській реальній гімназії в Авгсбурзі (філія в Ашаффенбурзі) та Технічному інституті Карлсрує. Майже одночасно розпочав діяльність фотографа-аматора. У 1949 р. емігрував до США, у 1950 р. був прийнятий на військову службу до Збройних сил США. Чим саме займався Ю. В. Потієнко з середини 1950-х рр., не встановлено. Похований на цвинтарі св. Матвія у м. Вест Сенека (Нью-Йорк, США) // ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 27, арк. 2; спр. 28, арк. 1-2; спр. 30, арк. 1-4; спр. 32, арк. 1; спр. 33, арк. 1-3; спр. 44, арк. 3-6; «Свобода». – 20 грудня 2002. – № 51. – С. 35
75. ЦДАЗУ, бібл. ф. 2, ін. 06: Потієнко Василь. Назв. праця. – С. 2282
76. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ / упор. І. Бухарева і ін.– К., 2006. – № 112 (26-27). – С. 321.
77. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, спр. 2, арк. 1.
78. Там само, спр. 3, арк. 24.
79. Там само, арк. 24.
80. Там само, спр. 4, арк. 1-2.
81. Там само, арк. 6.
82. Там само, спр. 1, арк. 1-4, 6-7.
83. Там само, арк. 1.
84. Там само, спр. 1, арк. 1, 2, 6.
85. Там само, арк. 3.
86. Там само, спр. 12, арк. 1-8.
87. Там само, спр. 5, арк. 4; спр. 32, арк. 1.
88. Там само, арк. 1-5.
89. Там само, спр. 7, 48 арк.
90. Там само, спр. 18, арк. 1; спр. 58, арк. 16 зв.
91. Там само, спр. 8, арк. 1-7, 16-17, 22-34, 37-43; спр. 9, арк. 1-5; спр. 10, арк. 1-4; спр. 58, арк. 54-55
92. Там само, арк. 17 зв., 22, 30, 34; спр. 10, арк. 1
93. Там само, спр. 12, арк. 10
94. ЦДАЗУ, ф. 23, оп. 1, додаток № 1, арк. 22
95. Там само, арк. 22
96. Там само, спр. 6, арк. 1; спр. 35, арк. 31

В статье освещаются основные вехи жизни и деятельности протоиерея В. Потиевка – главы Всеукраинского православного церковного совета (ВПЦС) 1924-1926 гг., активного деятеля УАПЦ 1920-1930-х гг. и её возрождения в первой половине 1940-х гг. в Украине и за её пределами.

Ключевые слова: протоиерей В. Потиевка, ВПЦС, УАПЦ.

The article highlights the major milestones of life and work of the protodeacon V. Potiyenko - Head of Ukrainian Orthodox Church Council (UOCC) 1924-1926., an active figure of UAOC 1920-1930 and its revival in the first half of the 1940s in Ukraine and abroad.

Key words: archdeacon V. Potiyenko UOCC, UAOC